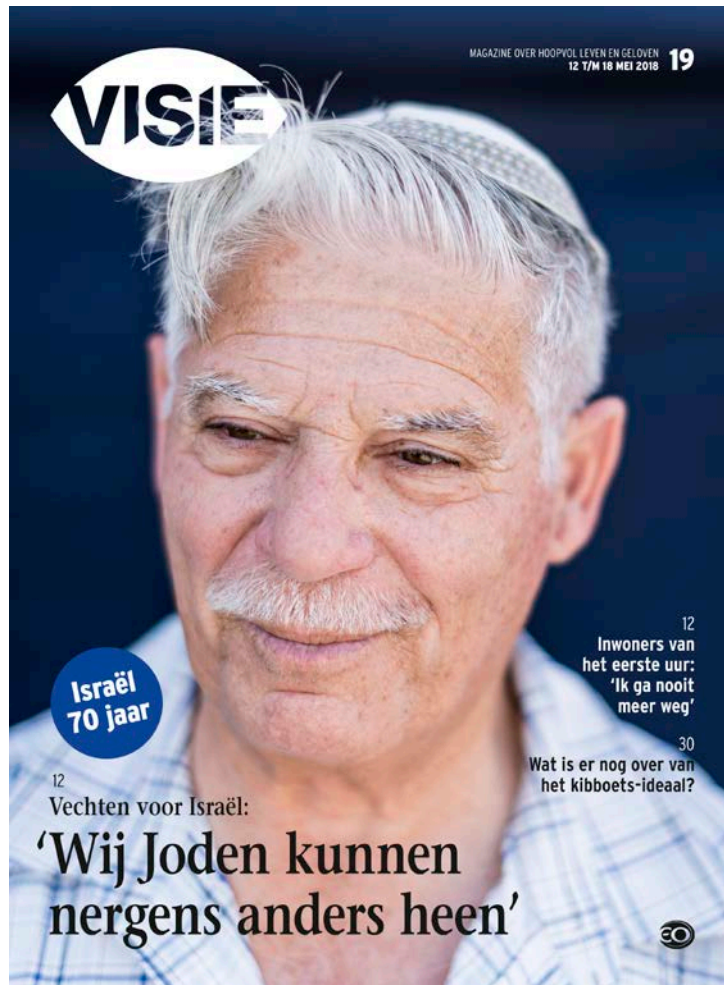

70 jaar Israël

Leven tussen idealen en werkelijkheid

Een meesterproef in opdracht van EO Visie

Naam: Femke Taale

Studentnummer: 090169

Begeleider: Karlijn Goossen

Eerste beoordelaar: Bart Noorlander

Aantal woorden: 13.132

Dit afstudeeronderzoek is ingediend om te voldoen aan de eisen van de hbo-bachelor Journalistiek.

Christelijke Hogeschool Ede / Ede Christian University of Applied Sciences, 2018

Dit afstudeeronderzoek is een origineel werk dat beschikbaar is gesteld aan de Christelijke Hogeschool Ede / Ede Christian University of Applied Sciences om naar eigen oordeel te vermenigvuldigen of te verspreiden via bibliotheken en databases.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Femke' followed by a period.

Ede, 25 juni 2018

Inhoudsopgave

	Pagina
Inleiding	5-6
Samenvatting	7
 Hoofdstuk 1 – Oprichting en idealen	
1.1 Historische context	8-9
1.2 Idealen voor Israël	9-11
1.3 Conclusie	11
 Hoofdstuk 2 – Democratie in Israël	
2.1 Ligging en bevolking	12
2.2 Het bestuur	12
2.3 Democratie	12-16
2.4 Conclusie	16
 Hoofdstuk 3 - De veiligheidssituatie in Israël	
3.1 Het Israëlisch-Palestijns conflict	17-18
3.2 Internationale dreiging	18-19
3.3 Aanslagen	19
3.4 Conclusie	20
 Hoofdstuk 4 – Gelijkheid onder de bevolking	
4.1 Minderheden in Israël	21
4.2 Gelijke kansen huisvesting	21-22
4.3 Opleiding en carrière	22-23
4.4 Godsdienstvrijheid	23
4.5 Conclusie	23-24
 Hoofdstuk 5 – Visie en Israël	
5.1 Wat is <i>Visie</i> ?	25
5.2 Israël in <i>Visie</i>	25-26
5.3 De visie van <i>Visie</i>	26-27
5.4 Reacties van lezers	27-29

	Pagina
5.5 Conclusie	29
Methodologie	
Literatuurstudie	30-32
Meesterproef	32-35
Meesterproef	36-37
Conclusie	38-39
Reflectie	40-42
Literatuurlijst	43-49
Bijlagen	
1. Artikel over lezersreacties	50-51
2. Analyse van het thema Israël in Visie	52-59
3. Transcript interview Marco van der Straten	60-61
4. Transcript interview Maarten Vermeulen	62-63
5. Artikel Rena Netjes	64
6. Transcript interview Alfred Muller	65-74
7. Transcript interview Marike Veldman	75-79
8. Transcript interview Joanne Nihom	80-82
9. Extra artikel voor Eva – Joanne Nihom	83-84
10. De meesterproef – artikelen <i>Visie</i> (digitale versie: zie bijgevoegd pdf-bestand)	85

Inleiding

“Femke, dit jaar bestaat Israël zeventig jaar. Wil jij naar Israël om daar verhalen te verzamelen?”

Deze vraag werd mij in februari van dit jaar gesteld door de hoofdredacteur van *Visie*, het EO-magazine waarbij ik als redacteur in dienst ben. Natuurlijk zei ik direct ‘ja’ tegen deze klus. Maar ik voelde ook allerlei vragen opborrelen. Want Israël, dat is misschien wel het grootste hete hangijzer onder christenen. Zodra we bij *Visie* iets kritisch over dit land publiceren, kunnen we rekenen op stapels boze brieven en een inbox vol venijnige e-mails. Twee jaar geleden schreef ik daar voor *Visie* al eens een verhaal over: hoe komt het toch dat we als christenen niet over dit onderwerp kunnen praten zonder direct zo boos te worden (zie bijlage 1)? Israël lijkt bijna een heilig relikwie waar je wel naar mag kijken, maar vooral niet mag aankomen.

Idealen

Maar dat laatste moet je natuurlijk niet tegen een journalist zeggen. Want juist als het over Israël gaat, zijn er zoveel vragen die gesteld kunnen en moeten worden. Terwijl ik aan de slag ging met mijn research voor de *Visie*-special over Israël, ontdekte ik al snel dat de oprichters van het land vol idealen zaten. Na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog moest Israël een veilige plek worden voor de Joden. Een eigen staat moest voorkomen dat zo’n ramp nog eens zou kunnen gebeuren. En dus werd er een Joodse staat opgericht, gebaseerd op vrijheid, gerechtigheid en vrede voor alle inwoners. In de Onafhankelijkheidsverklaring van 1948 werd benadrukt dat voor alle inwoners dezelfde rechten moesten gelden, zowel op politiek als op sociaal vlak (Jewish People’s Council, 1948).

Spanningen

Dit beeld – van een vredig, rechtvaardig land – niet bij het Israël dat ik kende uit het nieuws. Sinds de oprichting van de staat lijkt het land bijna van de ene oorlog in de andere te rollen. Israël zelf had daarin lang niet altijd schone handen en ook over het Israëlisch bewind in en rond de Palestijnse gebieden valt van alles te zeggen. Aan de andere kant lijkt er bijna geen week voorbij te gaan zonder dat een boze Palestijn een aanslag pleegt op Israëlische burgers.

Op dit moment lopen de spanningen internationaal ook weer verder op. Een oorlog met Iran is niet ver weg, en ook Hezbollah morrelt aan de deur. Doordat er altijd dreiging is, heeft Israël een van de grootste defensiebudgetten ter wereld en maakt het gebruik van een van de meest geavanceerde raketafweersystemen. Al met al klinkt dit niet als de perfecte Joodse staat waarin iedereen veilig en democratisch samenleeft.

Literatuurstudie

Die tegenstelling wilde ik graag verder onderzoeken en dat leidde voor mijn literatuurstudie tot de volgende vragen:

Hoofdvraag

Hoe is het zeventig jaar na de oprichting van Israël gesteld met de politieke, religieuze en maatschappelijke idealen van het land?

Deelvragen

1. Hoe is Israël zeventig jaar geleden ontstaan en wat waren de idealen voor het land?
2. Hoe democratisch is Israël?
3. Wat is de huidige veiligheidssituatie in Israël?
4. Hoe is het gesteld met de gelijkheid onder de bevolking?
5. Hoe gaat *Visie* om met het thema Israël?

Hypothese

Ik verwacht dat Israël voor een belangrijk deel een 'gewoon' land is waar mensen in relatieve rust en vrijheid met elkaar samenleven. De democratie van Israël is een uitzondering in het Midden-Oosten, en vormt een redelijk goede basis voor een gezonde samenleving. Tegelijk geloof ik niet dat de Arabische inwoners van Israël in de praktijk inderdaad honderd procent gelijk zijn aan de Joodse inwoners. Op dit moment (maart 2018) is de situatie in Israël redelijk stabiel, maar ik verwacht dat het binnenkort onrustiger wordt. Bijvoorbeeld vanwege de viering van het 70-jarig jubileum van dit land, maar ook doordat Trump de Amerikaanse ambassade naar Jeruzalem heeft verplaatst.

Meesterproef

Na dit theoretische onderzoek was ik inhoudelijk goed voorbereid op mijn reis naar Israël. Samen met een collega-redacteur en een fotograaf ben ik van 13 tot en met 21 maart door het land getrokken om verhalen te verzamelen. In dit afstudeerproject doe ik geen verslag van de praktische voorbereiding en uitvoering van deze reis. Wel laat ik, met name in de hoofdstukken Methodologie en Reflectie, uitgebreid zien welke journalistieke keuzes ik als journalist voor een christelijk magazine heb gemaakt. In ieder geval geloof ik dat het belangrijk is om persoonlijke verhalen van mensen uit Israël te vertellen, precies zoals we in *Visie* doen. Zo komt een bitterzoete geschiedenis en een gecompliceerde werkelijkheid tot leven.

Samenvatting

Dit afstudeerproject bestaat uit twee onderdelen: een literatuurstudie en een meesterproef.

De literatuurstudie onderzoekt hoe het zeventig jaar na de oprichting van de staat Israël gesteld is met de politieke, religieuze en maatschappelijke idealen van het land. Israël is zeventig jaar geleden opgericht als een Joodse staat. Tegelijk spreekt het land al vanaf de Onafhankelijkheidsverklaring in 1948 uit dat Israël een plek moet zijn waarin iedereen gelijke sociale en politieke rechten heeft.

Gaan die twee dingen samen? Het korte antwoord is: nee. Hoewel de democratie van Israël goed werkt, is niet iedereen die te maken heeft met Israëls beleid vrij om te stemmen. Ook worden minderheden, en dan met name Israëliische Arabieren, in het dagelijks leven op allerlei gebieden gediscrimineerd.

De meesterproef bestaat uit een *Visie*-special over Israël. *Visie* is het magazine van de Evangelische Omroep. Samen met een collega en een fotograaf kreeg ik ter ere van het 70-jarig bestaan van Israël de opdracht een themanummer over dit land te maken. In dit afstudeerproject laat ik zien hoe *Visie* zich als christelijk tijdschrift verhoudt tot een – voor christenen – heet hangijzer als Israël en welke journalistieke keuzes ik in dit werkproces gemaakt heb.

Sleutelwoorden: Israël, 70 jaar Israël, Midden-Oosten, religie, jodendom, islam, christendom, democratie, veiligheid, discriminatie, Visie, Evangelische Omroep

Hoofdstuk 1 - Hoe is Israël zeventig jaar geleden ontstaan en wat waren de idealen voor het land?

Wie het moderne Israël wil begrijpen, moet eerst een beeld hebben van de ontstaansgeschiedenis van het land. Waar begon het allemaal en wie leek het een goed idee een nieuwe staat te stichten in het Midden-Oosten? Welke politieke, maatschappelijke en religieuze idealen bestonden er voor Israël?

1.1 Historische context

Er zijn meerdere belangrijke data in de ontstaansgeschiedenis van Israël. Een heel belangrijke is 29 november 1947, toen in Resolutie 181 van de Vergadering van de Verenigde Naties (VN, 1947) het toekomstige bestuur van het mandaatgebied Palestina werd behandeld. Hier werd besloten dat het land na beëindiging van het Britse mandaat zou worden verdeeld in een onafhankelijke Joodse en een onafhankelijke Arabische staat. De verdeling van het land zou gebaseerd zijn op het verdelingsplan dat was opgesteld door de VN. Het voert te ver om in dit onderzoek verder uitgebreid op de inhoud van de resolutie in te gaan, maar dat dit een belangrijk moment was in de ontstaansgeschiedenis van Israël, moge duidelijk zijn.

Nieuwe staat

14 mei 1948 was vervolgens de dag waarop de Israëlische Onafhankelijkheidsverklaring werd ondertekend. Een van de ondertekenaars was David Ben-Gurion, die daarna tot 1963 premier was. In dit document werd de nieuwe Joodse staat Israël daadwerkelijk afgekondigd (Jewish People's Council, 1948). *The New York Times* wist de volgende dag ook al te melden dat onder andere de Amerikaanse President Truman Israël direct erkende (Currivan, 1948). Het verdelingsplan uit de resolutie van de Vergadering van de VN werd niet opgenomen in de verklaring, want de beoogde nieuwe regering was het er uiteindelijk over eens dat ze het niet nodig vonden zichzelf te verplichten aan grenzen die de Arabieren niet hadden geaccepteerd door de VN-resolutie af te wijzen (VN, 1947). Een dergelijke tweestatenoplossing is tot op de dag van vandaag ver weg, zo blijkt ook uit een artikel van journalist Alfred Muller in het *Reformatorisch Dagblad* (2017).

Joodse diaspora

Dat de Joden op zoek waren naar een stuk land waar ze konden verblijven en een leven konden opbouwen, kwam niet uit de lucht vallen. En ook de ligging van het land is niet willekeurig gekozen. De Joden leefden eeuwen daarvoor namelijk ook in het gebied dat vanaf 1948 Israël is. In eerste instantie omdat volgens Bijbelse overlevering Abraham van God de opdracht kreeg in een ander land

een volk te stichten. In Genesis 12:2 (Herziene Statenvertaling) is te lezen dat God Abraham belooft hem tot een groot volk te maken en dat Hij hem zal zegenen. Het land waar Abraham dat land stichtte, was in het westen van Palestina, het land van de Kanaänieten. Na een periode in Egypte leidde Mozes het volk eeuwen later weer terug naar dat land. In het jaar 568 voor Christus veroverde Nebukadnezar II, koning van het Nieuw-Babylonische Rijk, Jeruzalem en liet hij de inwoners van de stad deporteren naar Babylon, waar zij in ballingschap leefden. Nog eens honderden jaren later, in het jaar 63 voor Christus, namen de Romeinen Jeruzalem in en kwam er een einde aan de onafhankelijk Joodse staat die in de loop der jaren tot stand was gekomen. Talloze opstanden tegen de Romeinen volgden en in het jaar 66 groeide die opstand uit tot de Joodse Oorlog waarin veel Joden werden gedood of als slaaf ergens anders heen werden gebracht (Josephus & Whiston, 1999). De verspreiding van het Joodse volk kreeg verder gestalte na de mislukte opstand onder leiding van Simon bar Kochba, die van het jaar 132 tot 135 duurde (Katz, 2006). Deze (gefaseerde) verspreiding van Joden wordt ook wel de Joodse Diaspora genoemd.

Eigen onafhankelijke natie

Richting het einde van de negentiende eeuw werd het aantal Joden in Palestina langzaam groter. Dit had te maken met de opkomst van nationalistische en vaak antisemitische bewegingen in Europa (Duitsland Instituut, z.j.). De zionistische beweging en Joodse bevolking verlangden steeds meer naar een eigen, onafhankelijke natie in Palestina, het land waar hun voorvaders hadden gewoond. Een eerste stevige stap in die richting werd in 1917 gezet, toen het Britse kabinet in de Balfourverklaring haar steun uitsprak voor een Joods thuis in Palestina. Benadrukt werd dat de rechten van de niet-Joodse bewoners van het land gewaarborgd moesten blijven (Balfour, 1917). Later werd dit verder vormgegeven (en aangepast) in de eerder benoemde Resolutie 181 van de VN (1947) en uiteindelijk in de Onafhankelijkheidsverklaring. Er is nog veel meer te vertellen over de tussenliggende perioden, zoals bijvoorbeeld de Britse mandaatperiode in Palestina, maar ook over adviezen van commissies, waaronder de Peelcommissie. Uiteraard moet ook Theodore Herzl even kort worden genoemd, de man die in de Onafhankelijkheidsverklaring 'de spirituele vader' van de Joodse staat wordt genoemd (Jewish People's Council, 1948). Voor dit onderzoek is het echter relevanter verder in te gaan op de idealen voor het land Israël zoals ze in de Onafhankelijkheidsverklaring werden opgeschreven.

1.2 Idealen voor Israël

De idealen voor het nieuw opgerichte Israël klinken goed door in de Onafhankelijkheidsverklaring. Maar wat staat daar dan precies in? Allereerst richt de verklaring zich op de historische achtergronden zoals ook beschreven in de vorige paragraaf. Alsof er verantwoording wordt afgelegd

voor het feit dat er zomaar een nieuwe staat wordt opgericht op de plek waar een ander volk al woonde. Daarbij wordt ingezoomd op de eerste helft van de twintigste eeuw, waarin Joden steeds massaler terugkeerden naar hun 'thuisland'. Er staat beschreven hoe ze daar het Hebreeuws nieuw leven inbliezen, de woestijnen tot vruchtbare grond maakten, en dorpen en steden stichtten. De schrijvers van de verklaring betogen dat de Joden in feite al een soort maatschappij vormden, compleet met hun eigen economie en cultuur. Het enige wat nog ontbrak, was een onafhankelijke staat. En de noodzaak van zo'n veilig thuisland werd volgens de beoogde nieuwe regering pijnlijk duidelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze oorlog kostte miljoenen Joden het leven. Een eigen land voor alle Joden was volgende de Jewish People's Council nodig om zo'n ramp in de toekomst te voorkomen.

'Complete equality'

Het is dan ook niet vreemd dat in de Onafhankelijkheidsverklaring een grote plek is ingeruimd voor idealen die lijnrecht tegenover de thema's staan waarmee de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog te maken kregen:

'The State of Israel will be open for Jewish immigration and for the Ingathering of the Exiles; it will foster the development of the country for the benefit of all its inhabitants; it will be based on freedom, justice and peace as envisaged by the prophets of Israel; it will ensure complete equality of social and political rights to all its inhabitants irrespective of religion, race or sex; it will guarantee freedom of religion, conscience, language, education and culture; it will safeguard the Holy Places of all religions; and it will be faithful to the principles of the Charter of the United Nations.' (Jewish People's Council, 1948).

Gelijkwaardig

Vrijheid, gerechtigheid en vrede. Een waar droombeeld na jaren van vervolging, opsluiting, oneerlijke behandeling en oorlog. Er wordt benadrukt dat voor alle inwoners dezelfde rechten gelden, zowel op politiek als op sociaal vlak. Ook alle Arabieren moeten dus vrij zijn hun eigen religie aan te hangen, hun eigen taal te spreken en naar hun eigen scholen te gaan. Ook de heilige plekken van andere religies dan het jodendom worden beschermd door de staat. Kortom: de Arabieren zijn volledig en gelijkwaardig onderdeel van de samenleving. De volgende passage uit de verklaring benadrukt dit nog eens en vraagt ook om de toewijding van de Arabieren:

'We appeal – in the very midst of the onslaught launched against us now for months – to the Arab

inhabitants of the State of Israel to preserve peace and participate in the upbuilding of the State on the basis of full and equal citizenship and due representation in all its provisional and permanent institutions.’ (Jewish People’s Council, 1948).

1.3 Conclusie

De geschiedenis van de bijzondere band tussen de Joden en Israël voert terug tot de Bijbelse tijd. De Joodse staat Israël is officieel gesticht op 14 mei 1948. Omdat de Arabieren de grenzen uit de VN-resolutie al hadden afgewezen, vonden ook de oprichters van de staat Israël het niet nodig zich aan deze grenzen te houden. Tot op de dag van vandaag is een dergelijke tweestatenoplossing ver weg. Vrijheid, gerechtigheid en vrede: dat waren kortgezegd de belangrijkste idealen voor de nieuwe staat Israël. Een land waarin voor alle inwoners dezelfde rechten gelden, zowel op politiek als op sociaal vlak.

De volgende hoofdstukken gaan verder in op deze idealen en dan met name op de vraag of ze daadwerkelijk zijn ingepast in de huidige Israëliëse samenleving. En zo ja, hoe dan.

Hoofdstuk 2 - Hoe democratisch is Israël?

Israël is gesticht als een veilige thuishaven voor het Joodse volk. Maar volgens de onafhankelijkheidsverklaring van 1948 moest het ook een plek worden waar alle inwoners volledig gelijk zijn, met dezelfde sociale én politieke rechten. Dit hoofdstuk gaat dieper in op de huidige politieke structuren van het land. Passen deze bij de idealen zoals die in de Onafhankelijkheidsverklaring beschreven staan?

2.1 Ligging en bevolking

Israël ligt in het Midden-Oosten en Azië, aan de zuidoostkust van de Middellandse Zee. Israël is een buurland van Libanon en Syrië. Verder grenst het land aan Egypte, Jordanië en de Palestijnse gebieden. De drie grootste steden van het land zijn Tel Aviv, Haifa en Jeruzalem (World Population Review, 2018). Wat cijfers op een rij: in juli 2017 telde het land 8.299.706 inwoners. Bijna driekwart van de Israëliërs is Joods, om precies te zijn 74,7 procent. Het vierde kwart van de bevolking bestaat voor het grootste gedeelte uit Arabieren. Daarvan is 17,7 procent moslim, twee procent christen en de rest anders- of niet-gelovig (Index Mundi, 2018).

2.2 Het bestuur

Al in de Onafhankelijkheidsverklaring (Jewish People's Council, 1948) wordt Israël omschreven als een Joodse staat en geven de oprichters blijk van democratische ambities, zoals vrijheid en gelijkheid. In de huidige wetgeving wordt dan ook de definitie 'Joodse en democratische staat' gebruikt (Knesset, 1992). Maar hoe democratisch is Israël?

Bestuurlijke kaart

Israël is officieel een representatieve democratie. Dat betekent dat het volk bij vierjaarlijkse verkiezingen kiest welke 120 vertegenwoordigers het bestuur mogen uitvoeren. Deze vertegenwoordigers komen samen in het parlement: de Knesset. Zij wijzen vervolgens een staatshoofd aan, de president. De president stelt op zijn beurt een premier aan, die de leiding krijgt over het parlement (Norton, 2001). De huidige president is Reuven Rivlin. Benjamin Netanyahu is sinds 2009 premier.

2.3 Democratie

Israël is een van de weinige democratische rechtsstaten in het Midden-Oosten (Norton, 2001). Tijdens een bezoek van Netanyahu aan Australië in 2017 noemde de Australische premier Malcolm Turnbull het land zelfs de enige democratie in het Midden-Oosten (Turnbull, z.j.). Aan de andere

kant staan critici die zich hardop afvragen of Israël zichzelf wel een democratie mag noemen. Een voorbeeld daarvan is het New Israel Fund, een non-profitorganisatie die zich inzet voor een liberale, Israëlische democratie waarin alle staatsburgers dezelfde sociale en politieke rechten hebben. Het grootste bezwaar dat het New Israel Fund heeft tegen Israëls bestuur, is de bezetting van de Westelijke Jordaanoever. Dit beleid zou niet passen bij een land dat zichzelf een democratie noemt (NIF, z.j.). Daniel Sokatch, voorzitter van het New Israel Fund, zegt in een interview met het Australische tv-netwerk ABC News: “Hoe noem je een regeling waarbij een land de controle heeft over alle aspecten van de levens van miljoenen mensen? Zij hebben geen stem in de regering die voor hen beslist.” (Quince, 2017)

De democratie langs de meetlat

Wanneer kun je zeggen dat een land een democratie is? ProDemos, het Nederlandse Huis voor democratie en rechtsstaat, geeft acht kenmerken (z.j.). Voldoet Israël hieraan? Een overzicht:

1. Er is een volksvertegenwoordiging.

Voldoet Israël hieraan? Ja, Israël is een representatieve democratie. Zie ook het tussenkopje ‘Bestuurlijke kaart’ onder paragraaf 2.2 in dit hoofdstuk.

2. Er zijn vrije, eerlijke en geheime verkiezingen.

Voldoet Israël hieraan? Ja. Iedere burger met stemrecht is vrij zelf te kiezen. De verkiezingen zijn bovendien geheim, waardoor mensen niet op hun stemgedrag kunnen worden aangesproken. En er zijn geen fraudegevallen bekend (Liebermann, 2015; Freedom House, 2018). Hoewel dit onderzoek zich richt op Israël en niet op de Palestijnse gebieden, past hier een kanttekening. Want ondanks het feit dat Israëlische militairen zich in 2005 hebben teruggetrokken uit de Gazastrook (Morley, 2005), is Gaza niet onafhankelijk. De Israëlische regering blijft zowel direct als indirect invloed uitoefenen op verschillende facetten van het dagelijks leven in het gebied. Dat laatste geldt evengoed voor de Westelijke Jordaanoever. Israël houdt dit gebied onder militaire controle en heeft de volledige macht over de grenzen. Ook controleert de Israëlische regering de centrale bank en int het een deel van het belastinggeld van de lokale autoriteiten, zo is te lezen in het Yearbook of International Humanitarian Law (Arimatsu, McCormack, & Schmitt, 2010). Toch hebben de Palestijnen in deze gebieden – zo’n 1,7 miljoen in Gaza en ruim 1,8 miljoen op de Westelijke Jordaanoever – geen stemrecht (CIA, 2016). Het voert te ver hier op deze plaats dieper op in te gaan, want dit afstudeeronderzoek richt zich niet op het Israëlisch-Palestijns conflict. Maar de vraag of het

democratisch en rechtvaardig is dat er miljoenen mensen zijn die te maken hebben met een beleid waarin ze zelf geen stem hebben, moet op z'n minst gesteld worden.

3. Er is sprake van machtscheiding.

Voldoet Israël hieraan? Ja. De Israëlische, parlementaire democratie is gebaseerd op het beginsel van de scheiding der machten. Hierin legt de uitvoerende macht (de regering) verantwoording af aan de wetgevende macht (de Knesset). De wet garandeert de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht (Ambassade van Israël in Nederland, z.j.).

4. Er wordt gestreefd naar politieke gelijkheid voor iedereen.

Voldoet Israël hieraan? Deels. Vrijwel iedereen die aan de Israëlische kant van de Groene Lijn – de grens tussen Israël en de Palestijnse gebieden (Haaretz, z.j.) – woont, mag stemmen. Arabische Israëliërs kunnen zich bovendien verkiesbaar stellen voor de Knesset. Vanaf de eerste verkiezingen in 1949 zitten er Arabieren in het parlement.

Op papier is er gelijkheid, maar de werkelijkheid is weerbarstiger. In de praktijk maakte een Arabische partij nooit formeel deel uit van de coalitie. Ook vervullen Arabieren over het algemeen geen topposities in het parlement. Daarnaast nam de Knesset in 2016 een wet aan die het mogelijk maakt dat leden van het parlement die worden beschuldigd van aansporing tot racisme of gewapend verzet tegen Israël, geschorst of ontslagen kunnen worden (Kershner, 2016). Critici stellen dat deze wet een aanval is op Arabische politici. Ze vinden de wet schadelijk voor democratische principes, zoals vrijheid van meningsuiting.

Haneen Zoabi is een van de veertien Israëlisch-Palestijnse leden die op dit moment zetelen in de Knesset. In het Britse dagblad *The Guardian* noemt ze de wet een poging tot politieke moord. “We zijn leden van het parlement. We gooien niet met stenen, we zijn niet gewapend. We praten. En Israël heeft dat tot iets crimineels gemaakt.” (Sherwood, 2017)

5. Er is een grondwet.

Voldoet Israël hieraan? Ja en nee. Strikt genomen heeft Israël geen grondwet. Sinds de oprichting in 1948 zijn er meerdere pogingen ondernomen een grondwet op te stellen. (Knesset, z.j.) Dit mislukte meestal doordat voorstanders van een seculiere grondwet botsten met voorstanders van een grondwet gebaseerd op de Halacha, de joodse religieuze wetgeving. Dat wil echter niet zeggen dat er geen pijlers bestaan voor de Israëlische wetgeving. Dit fundament is vastgelegd in verschillende basiswetten, die samen de informele grondwet vormen. Maar van een officieel document is het tot op heden niet gekomen (Jewish Virtual Library, z.j.).

6. De vrijheid van burgers wordt beschermd.

Voldoet Israël hieraan? Ja, grotendeels. Hoewel Israël een Joodse staat is, wordt godsdienstvrijheid over het algemeen geaccepteerd. Een van de andere belangrijke vrijheden binnen een democratie is vrijheid van meningsuiting. De rechterlijke macht is een actieve beschermer van minderheden in het land. Toch worden Arabieren en andere minderheden door sommige wetten (zie punt 4 van deze 'meetlat') en in de praktijk regelmatig gediscrimineerd (Freedom House, 2018). Hoofdstuk 3 en 4 zoomen verder in op de vrijheid en rechten van burgers.

7. Er is een maatschappelijk middenveld.

Voldoet Israël hieraan? Ja. Israël kent een levendig maatschappelijk middenveld (Freedom House, 2018), al wordt de speelruimte van ngo's de laatste jaren kleiner. Zo is er in 2016 een wet aangenomen die het verplicht stelt dat ngo's die meer dan de helft van hun fondsen via buitenlandse overheden verkrijgen, dit openbaar maken. Deze maatregel treft voornamelijk organisaties die het oneens zijn met Israël's beleid richting de Palestijnen. De afgelopen jaren heeft de overheid openlijk gespeeld met het idee nog strengere maatregelen in te voeren (Egash & Booth, 2016).

8. Er zijn vrije media.

Voldoet Israël? Deels. Israël kent een levendig, grotendeels onafhankelijk medialandschap.

Journalisten en opiniemakers krijgen veel ruimte om kritisch te zijn op de overheid. Alle kranten van het land zijn privaat eigendom en er is een breed aanbod aan commerciële televisiezenders (Media Pulse, z.j.). In de Rules of Professional Ethics of Journalism, in 1996 opgesteld door de Israel Press Council, staat het volgende over onafhankelijkheid: 'Kranten en journalisten zullen zich niets laten opleggen over de uitvoering van hun werk door een anonieme, externe partij en in het bijzonder niet door adverteerders, de overheid en economische of politieke partijen.' (IPC, 1996)

Ondanks het feit dat vrije, kritische verslaggeving over het algemeen wordt toegestaan, moeten artikelen over veiligheidszaken eerst langs een militaire censor. Deze censor controleert of er geen gevoelige informatie over het leger, veiligheidsmaatregelen of 'de vijand' in staan. Wie over dit soort thema's publiceert zonder toestemming, kan daarvoor vervolgd worden (Rudoren, 2014). Ook komt het incidenteel voor dat het perskantoor van de Israëlische overheid weigert een bepaalde journalist een perskaart te geven, waardoor hij of zij het land niet inkomt. Vorig jaar probeerde de minister van communicatie, Ayoub Kara, de perskaart van Al Jazeera-correspondent Elias Karam af te nemen. Karam werd ervan beschuldigd het Palestijnse verzet te steunen. Uiteindelijk werd het schorsen van zijn perskaart uitgesteld (Harkov & Hoffman, 2017).

Premier Netanyahu had van 2014 tot 2017 een ongelukkige dubbelrol: hij was in deze jaren zowel premier als minister van communicatie. In februari vorig jaar stopte hij als minister van communicatie, omdat hij verdacht werd – en wordt – van het omkopen van diverse media in ruil voor positieve nieuwsitems (Halbfinger & Kershner, 2018).

2.4 Conclusie

Israël is een representatieve democratie en is een van de weinige democratieën in het Midden-Oosten. Er zijn critici die zich afvragen of Israël wel een ware democratie is, bijvoorbeeld omdat het land de Westelijke Jordaanoever bezet. De verkiezingen in Israël zijn vrij, eerlijk en geheim. In Israël zelf mag iedereen stemmen, maar in de Palestijnse gebieden heeft lang niet iedereen stemrecht. En dat terwijl de Palestijnen wel te maken hebben met het Israëlische beleid. En zo zijn er meer kanttekeningen te plaatsen bij het democratische gehalte van Israëls regering. Arabische Israëliërs maken deel uit van de Knesset, maar een Arabische partij maakte nooit formeel deel uit van de coalitie. Daarnaast vervullen Arabieren over het algemeen geen topposities in het parlement. En hoewel godsdienstvrijheid over het algemeen geaccepteerd wordt, worden minderheden in de praktijk regelmatig gediscrimineerd. Wat positief opvalt, is het actieve, grotendeels onafhankelijke medialandschap van Israël. Journalisten en opiniemakers krijgen veel ruimte om kritisch te zijn op de overheid. Toch verloopt ook daar niet alles vlekkeloos. Artikelen over veiligheidszaken moeten voor publicatie langs een militaire censor. Ook komt het incidenteel voor dat het perskantoor van de Israëlische overheid weigert een bepaalde journalist een perskaart te geven. Premier Netanyahu wordt bovendien verdacht van het omkopen van diverse media in ruil voor positieve nieuwsitems.

Hoofdstuk 3 – Wat is de huidige veiligheidssituatie in Israël?

Een veiligheidsbarrière tussen Israël en de Palestijnse gebieden, een geavanceerd raketafweersysteem, een enorm defensiebudget, checkpoints en allerlei andere veiligheidsmaatregelen zijn nodig om Israël te beschermen. Maar waartegen dan precies? En werkt het?

3.1 Het Israëlisch-Palestijns conflict

In het grensgebied tussen Israël en de Palestijnse gebieden is de veiligheidssituatie structureel gespannen en onvoorspelbaar (Britse regering, 2018). In de jaren negentig is Israël daarom begonnen met het bouwen van wegblokkades en checkpoints. In en rond de Westelijke Jordaanoever zijn op dit moment 98 permanente checkpoints in werking. Deze checkpoints worden bemand door het Israëlische leger of de grenspolitie. Zij bepalen of Palestijnen toegang krijgen tot Israëlische grond. In tegenstelling tot de Westelijke Jordaanoever staat de Gazastrook niet onder volledige militaire controle van het Israëlische leger (BBC News, 2005). Toch kunnen Palestijnen zich niet vrij bewegen tussen Gaza en Israël. Een veiligheidsbarrière van 726 kilometer scheidt de twee gebieden. Palestijnen mogen Gaza alleen in en uit in uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld als ze levensbedreigend ziek zijn. Ook in Jeruzalem, de hoofdstad van Israël, zijn checkpoints gevestigd. Deze scheiden de Arabische wijken in Oost-Jeruzalem van de rest van de stad. Alleen al in Jeruzalem passeren dagelijks zo'n 140.000 Palestijnen deze checkpoints op weg naar hun werk (B'Tselem, 2017).

Vergunningen

Om door een checkpoint te komen, hebben alle Palestijnen uit de Westelijke Jordaanoever en Gaza een speciale identiteitskaart nodig. Deze identiteitskaarten, een soort vergunningen, zijn moeilijk te verkrijgen. Veel aanvragen worden zonder verklaring afgewezen door de Israëlische regering, en ook eerder uitgegeven vergunningen kunnen zonder duidelijke reden worden ingetrokken (Alsaafin, 2017).

Geschiedenis

In de beginjaren van Israël konden Palestijnen vanuit de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook veel eenvoudiger door Israël reizen. Pas tijdens de Golfoorlog in 1991 veranderde Israël het beleid en voerde het land de verplichte reisvergunningen in. De impact van deze maatregel was in het begin niet erg groot. De eerste tijd verleende de Israëlische autoriteit veel vergunningen. De meeste Palestijnen bleven daardoor min of meer ongehinderd toegang houden tot Israël. In de loop der

jaren werd het steeds moeilijker een vergunning te krijgen (Human Rights Watch, 2017).

Een golf moordaanslagen van Palestijnen op Israëliërs in maart 1993 deed de deur letterlijk en figuurlijk dicht. Na de moorden werd Israël volledig afgesloten voor inwoners van de Palestijnse gebieden (Bouman, 1993). Er kwamen snel meer checkpoints bij en de controles werden strenger. Sindsdien voert het Israëlische leger een streng grensbeleid. Op sommige dagen, zoals Joodse feestdagen of na een aanslag, gaat Israël compleet op slot (Dearden, 2016).

Actueel

Op dit moment is de grens van de Gazastrook het decor voor de zogeheten 'Mars van de terugkeer'. Vanaf 30 maart¹ demonstrieren Palestijnen bij de grens. Ze willen dat Palestijnen die Palestina vroeger ontvluchtten, mogen terugkomen in wat nu Israël is. Bij de demonstraties verzamelen duizenden Palestijnen zich bij de grens. Ze steken Israëlische vlaggen in brand, gooien met stenen en rollen brandende autobanden naar het hek. Het leger gebruikt traangras om de demonstranten uiteen te drijven en schiet op mensen die proberen de grens over te steken. Vanaf het begin van de protesten zijn tientallen Palestijnen omgekomen door Israëlisch vuur (Trouw, 2018). De minister van Openbare Veiligheid, Gilad Erdan, stelde in juni dat Israël op deze manier bijna gedwongen wordt een 'grote militaire operatie' te starten in de Gazastrook. "Ik wil geen militair ingrijpen, maar er is een grote kans dat we geen andere optie hebben," zei hij tegen het Israëlische radiostation Army Radio (Kubovich, 2018).

Raketten

Vanuit de Gazastrook hebben Palestijnse terroristen vanaf 2001 duizenden raket- en morteraanvallen op Israël uitgevoerd (Haaretz, 2014). Toen er tijdens de Hezbollah-oorlog in 2006 vierduizend raketten op Noord-Israël werden afgevuurd (Booth, 2016), besloot de overheid een raketafweersysteem te laten bouwen. Dit systeem, de Iron Dome, is sinds 2011 in gebruik. Het is gemaakt om kortereafstands raketten te onderscheppen en te vernietigen. Iedere onderschepping kost ongeveer 95.000 dollar. Daarom gebruikt Israël het systeem vrijwel alleen tegen raketten die afstevengoed op bewoonde gebieden (Gatopoulos, 2014). Israël zelf claimt dat de Iron Dome zo'n 85 tot negentig procent van de raketten die vanuit Gaza worden afgevuurd onschadelijk maakt. Defensie-expert Mark Thompson vindt dat een geloofwaardige claim, schrijft hij in het Amerikaanse magazine *Time*. 'Het feit dat er geen Israëlische slachtoffers vallen, wijst erop dat de Iron Dome het meest effectieve, meest geteste raketafweersysteem ter wereld is.' (2012)

¹ De reis die ik voor *Visie* naar Israël maakte, duurde van 13 tot en met 21 maart. Het was toen relatief rustig in de grensgebieden.

3.2 Internationale dreiging

Voor Israël dreigt het gevaar niet alleen vanuit de Palestijnse gebieden. Zo liep de spanning tussen Israël en aartsvijand Iran de laatste maanden steeds hoger op. Waarom kunnen deze twee landen elkaar niet luchten of zien? Allereerst: het islamitische Iran heeft grote moeite met de Joodse staat (Green, 2018). De voormalige Iraanse president Mahmoud Ahmadinejad (2005-2013) heeft dit voor eens en voor altijd duidelijk gemaakt met een aantal stevige uitspraken. Zo riep hij op tot Israëls vernietiging en noemde hij de Holocaust een 'onbewijsbare leugen' (Hafezi & Sedarat, 2009). Andersom ziet Israël in Iran een existentiële bedreiging (Roelants, 2018).

Oorlog

In het door oorlog verscheurde Syrië naderen Israël en Iran elkaar. Iran vecht in Syrië om president Bashar Hafiz al-Assad aan de macht te houden. Bondgenoot Syrië vormt Irans buffer tegen Israël, en dat is Iran heel wat waard. Maar nu Assad aan de winnende hand is, komt Iran steeds meer in de buurt van Israël. En daar zit Israël niet op te wachten. Met Iran aan de oostgrens en het zwaargewapende Hezbollah aan de grens met Libanon, loopt de spanning erg hoog op (Koelé, 2018). Komt het tot oorlog? In de nabije toekomst is het waarschijnlijk dat de landen elkaar over en weer blijven aanvallen in Syrië. Extremistische pro-Iran groepen hebben in het verleden Israëlische toeristen en Joodse organisaties in het buitenland aangevallen (Greenwood, 2012). Een dergelijke, succesvolle terroristische aanslag zou Israël en Iran zomaar over het randje van verdere escalatie kunnen duwen (Marcus, 2018).

3.3 Aanslagen

Vanaf de oprichting van de staat Israël in 1948 tot en met maart 2018 kwamen in Israël 3705 mensen om bij terroristische aanslagen. Nog eens 14.736 mensen raakten gewond door terroristisch geweld. De meeste aanslagen worden gepleegd vanuit politieke, Palestijnse motieven en/of vanuit nationalistische, Arabische motieven. Tussen 2001 en 2006 kwamen de meeste aanslagen voor. Door de strenge veiligheidsmaatregelen, zoals checkpoints en de Iron Dome, is het aantal bom- en raketaanslagen de laatste jaren gedaald (Johnston, 2018). Steekincidenten en aanvallen met voertuigen komen juist steeds vaker voor. Het meest gebruikte wapen bij aanslagen in Israël is op dit moment een keukenmes. Van januari tot en met maart van dit jaar zijn in Israël zes mensen op deze manier omgekomen (Booth & Eglash, 2015; Israel Ministry of Foreign Affairs, 2018).²

² Op zondag 18 maart interviewde ik journalist Alfred Muller in de Oude Stad in Jeruzalem. Direct na het interview stak een Palestijn met een mes in op een Jood. Wij waren dichtbij, en zagen de hulpdiensten voorbij razen. Deze gebeurtenis heb ik verwerkt in het interview met Alfred. Dit interview is te vinden in de meesterproef-bijlagen.

3.4 Conclusie

De veiligheidssituatie in Israël is op meerdere vlakken gespannen en onvoorspelbaar. Palestijnen kunnen zich in veel gevallen niet vrij bewegen tussen de Palestijnse gebieden en Israël. In de Westelijke Jordaanoever en Oost-Jeruzalem moeten ze langs checkpoints en aan de grens met Gaza staat een veiligheidshek. Om door een checkpoint te komen, hebben alle Palestijnen uit de Westelijke Jordaanoever en Gaza een speciale identiteitskaart nodig. Deze identiteitskaarten, een soort vergunningen, zijn moeilijk te verkrijgen. In de loop der jaren zijn de controles bij de checkpoints bovendien strenger geworden. Op sommige dagen gaat Israël zelfs compleet op slot. Dankzij deze veiligheidsmaatregelen vinden er minder (bom)aanslagen plaats in Israël. De meeste binnenlandse aanslagen worden op dit moment gepleegd met keukenmessen.

Doordat Palestijnen momenteel protesteren op de grens van de Gazastrook is de situatie daar onrustig. Als dit escaleert, kan het zijn dat Israël besluit militair in te grijpen.

Om zichzelf te beschermen tegen raketten vanuit Gaza, heeft Israël de Iron Dome gebouwd. Dit raketafweersysteem werkt erg goed.

Maar voor Israël dreigt het gevaar niet alleen vanuit de Palestijnse gebieden. Israël beschouwt Iran als een aartsvijand. Doordat Iran meevecht in Syrië, nadert het land de grens met Israël. Daar zit Israël niet op te wachten. Met Iran aan de oostgrens en het zwaargewapende Hezbollah aan de grens met Libanon loopt de spanning erg hoog op. In de nabije toekomst is een oorlog niet waarschijnlijk, maar de situatie is licht ontvlambaar.

Hoofdstuk 4 – Hoe is het gesteld met de gelijkheid onder de bevolking?

Zoals in de Onafhankelijkheidsverklaring beschreven staat, wil Israël een staat zijn voor de Joden, maar geen staat waar alleen Joden mogen wonen. Arabieren moeten de ruimte krijgen hun eigen religie aan te hangen en moeten dezelfde politieke en sociale rechten hebben. De vraag is of dat mogelijk is. En hoe staat het met de rechten voor christenen in Israël?

4.1 Minderheden in Israël

De cijfers die in Hoofdstuk 2 worden genoemd, laten zien dat het overgrote deel van de bevolking van Israël bestaat uit Joden, maar liefst 74,4 procent. Het kwart dat overblijft, bestaat voor het grootste gedeelte uit Arabische moslims en Arabische christenen, waarbij moet worden opgemerkt dat de groep moslims ongeveer negen keer zo groot is als de groep christenen. Door de jaren heen is er veel geschreven en gezegd over de gelijke behandeling van minderheden ten opzichte van de Joden in Israël. De Association for Civil Rights in Israel komt bijvoorbeeld ieder jaar met een rapport waarin het de staat van de mensenrechten in Israël (en de bezette gebieden) onder de loep neemt. Om maar gelijk met de deur in huis te vallen: het rapport van 2017 (ACRI) biedt weinig reden tot optimisme als het gaat over de bescherming van minderheden binnen de landsgrenzen van Israël.

4.2 Gelijke kansen huisvesting

Zo haalt het eerdergenoemde rapport van de ACRI (2017) hard uit naar de woonmogelijkheden voor Arabieren. Het maakt hierbij geen onderscheid tussen Arabische moslims en Arabische christenen. Kortgezegd komt het erop neer dat het voor Arabieren nauwelijks mogelijk is op een legale manier een huis te bouwen. Bovendien worden er rigoureuze maatregelen genomen wanneer Arabieren toch besluiten — illegaal — te gaan bouwen. Door deze aanhoudende rassendiscriminatie vanuit de Israëlische overheidsinstanties zijn er volgens de ACRI veel Arabieren die in een woning leven waarvoor nooit een vergunning is verleend (ACRI, 2017, pp. 16-17).

De gevolgen daarvan zijn niet mals, zo blijkt wanneer premier Benjamin Netanyahu eind 2016 aankondigt dat illegaal gebouwde huizen binnen de Arabische gemeenschap op grote schaal zullen worden gesloopt (Times of Israel, 2016). Al snel wordt duidelijk dat het niet alleen bij woorden blijft, want in januari 2017 worden bijvoorbeeld al elf illegale woningen met de grond gelijk gemaakt in het dorp Qalansawe (McKernan, 2017).

Moeilijker

Terwijl de sloopwerkzaamheden doorgaan, maakt de Knesset het via wetsaanpassingen alleen maar

moeilijker voor Arabieren om zich te huisvesten. Er mag zwaarder gestraft worden bij overtredingen van de geldende regels rondom het bouwen van huizen, de boetes worden hoger en de gevangenisstraffen langer. Daarnaast krijgen lokale overheden meer bevoegdheden als het aankomt op het vernietigen van huizen (Shaham, 2017). Al met al blijkt het voor Arabieren een stuk lastiger om een veilig thuis te hebben in Israël dan voor Joden. Van gelijkheid is zeker geen sprake.

4.3 Opleiding en carrière

Het achterblijven van goed onderwijs voor Arabieren is al lange tijd een veel onderzocht thema door zowel nationale als internationale mensenrechtenorganisaties. In 2001 blijkt uit onderzoek van Human Rights Watch onder 26 scholen dat de kwaliteit van het onderwijs voor Arabische scholieren een stuk minder is dan dat voor de Joodse schoolgangers. Onder meer een tekort aan onderwijzers, goede bibliotheken en ruimte om te spelen voor de jongsten zorgen ervoor dat de door de overheid bestuurde Arabische scholen minder goed uit de bus komen dan Joodse scholen. Een gevolg daarvan is dat het aantal schoolverlaters onder Arabieren destijds drie keer zo hoog lag als onder Joden (HRW, 2001).

Hoger onderwijs

Tegelijk heeft de Israëlische overheid door de jaren behoorlijk geïnvesteerd in het onderwijs voor Arabieren (Hartman, 2012). Hierdoor is het aantal Arabieren dat een bachelor volgt de afgelopen jaren sterk gestegen. Hetzelfde geldt voor masters en doctorale opleidingen. Volgens een onderzoek van de Council for Higher Education is het totale aantal Arabische studenten in het hoger onderwijs de afgelopen zeven jaar in totaal met 78,5 procent toegenomen. Desondanks is het aantal Arabische hoger opgeleiden verhoudingsgewijs nog altijd niet gelijk aan het aantal Joodse hoger opgeleiden (Dattel, 2018).

Baankansen

De vraag is of het afronden van een hogere opleiding invloed heeft op de carrièrekansen van de Arabieren. Hebben ze evenveel kans op het krijgen van die goede baan als een Joodse sollicitant? Tekenend is een rapport van The Abraham Fund Initiatives (2017), dat laat zien dat de toename van het aantal Arabische werknemers binnen de overheid trager is toegenomen dan de bedoeling was. Het kabinet bepaalde in 2007 dat binnen vijf jaar minstens tien procent van het totale aantal werknemers van overheidsorganen Arabisch moest zijn (TAFI, 2017). De pijnlijke conclusie is dat dit percentage pas vijf jaar later – dus uiteindelijk na tien jaar – werd gehaald, en dat het percentage Arabieren op de cruciale ministeries nog lang geen tien procent is. Binnen het Ministerie voor

Sociale Gelijkheid is bijvoorbeeld maar 1,4 procent van de werknemers Arabisch (TAFI, 2017). Het zijn overigens niet alleen de Arabieren die moeilijker aan een baan komen. Ouderen, vrouwen en immigranten lopen tegen dezelfde problemen aan (Gravé-Lazi, 2016). Er lijkt dus nog een lange weg te gaan naar gelijkheid op de arbeidsmarkt, net zoals dat het geval is op het gebied van scholing.

4.4 Godsdienstvrijheid

Hoewel het jodendom ontegenzeggelijk de grootste religie is in Israël, is er ook plaats voor andere godsdiensten. Moslims vormen de grootste minderheid en een klein deel van de bevolking is christen. Het onafhankelijke Amerikaanse onderzoeksbureau PEW Research Center deed in 2016 uitvoerig onderzoek naar alle religies in Israël. Het bureau zocht uit hoe de groepen zich tot elkaar en tot de maatschappij verhouden, maar ook of – en zo ja, in hoeverre – zij hinder ondervinden van hun religie in het dagelijks leven. Het antwoord daarop is: ja, ze krijgen te maken met discriminatie. Al zijn de meningen tussen joden en moslims sterk verdeeld. Zo is driekwart van de joden van mening dat er geen sprake is van discriminatie tegen moslims, terwijl bijna tachtig procent van de moslims aangeeft dat er juist wel sprake is van discriminatie tegen hen (PEW Research, 2016, p. 224).

In het onderzoek wordt ingegaan op vier specifieke vormen van discriminatie op basis van religie in 2015, te weten: verhinderen van reizen, ondervraging door ordehandhaving, fysiek geweld en beschadiging van eigendommen. Moslims blijken veel vaker dan christenen geconfronteerd te worden met een van deze vormen van discriminatie. Gemiddeld heeft namelijk een op de zes moslims te maken gehad discriminatie, tegenover nog geen een op de twintig christenen (PEW Research, 2016, p. 227). Toch merken ook christenen op dat hun vrijheid wordt beperkt. Begin dit jaar nog sloten christelijke leiders de Grafkerk in Jeruzalem uit protest af. Ze beschuldigen de overheid ervan de christelijke aanwezigheid te verminderen door speciale belastingvrijstellingen voor kerken op te heffen. Hierdoor moeten kerken noodgedwongen veel grond verkopen om schulden af te lossen (Visie, 2018). Op papier is er dus wel vrijheid van religie, maar de praktijk blijkt soms weerbarstiger.

4.5 Conclusie

De bescherming van minderheden binnen de landsgrenzen van Israël is op papier deels goed geregeld, maar valt in de praktijk tegen. En die ongelijkheid wordt deels door de overheid in de hand gewerkt, bijvoorbeeld door het Arabieren vrijwel onmogelijk te maken op een legale manier een huis te bouwen. Daarnaast zit er een kwaliteitsverschil in Joodse en Arabische scholen. Een gevolg

daarvan is dat het aantal schoolverlaters onder Arabieren in 2001 drie keer zo hoog lag als onder Joden. Tegelijk heeft de Israëlische overheid door de jaren behoorlijk geïnvesteerd in het onderwijs voor Arabieren. Hierdoor is het aantal Arabieren dat een bachelor, master of doctorale opleiding volgt in de afgelopen zeven jaar toegenomen met 78,5 procent.

Arabieren ervaren ook meer discriminatie op de arbeidsmarkt. Andere vormen van discriminatie die ze ervaren, zijn: verhindering van reizen, ondervraging door ordehandhaving, fysiek geweld en beschadiging van eigendommen. Opvallend is dat moslims hier vaker mee te maken hebben dan christenen. Toch merken ook christenen op dat hun vrijheid wordt beperkt, bijvoorbeeld doordat de overheid speciale belastingvrijstellingen voor kerken opheft.

Hoofdstuk 5 – Hoe gaat Visie om met het thema Israël?

Waar de voorgaande vier hoofdstukken een directe relatie hebben met de hoofdvraag, is die relatie bij dit hoofdstuk wat minder duidelijk. Toch is het belangrijk op deze plaats iets over Visie te zeggen. Visie is immers een magazine met een christelijk profiel en een gelovige achterban die voor een groot deel onvoorwaardelijk achter Israël staat. Dit hoofdstuk laat zien welk type magazine Visie is, wat er in het afgelopen jaar over Israël is gepubliceerd en hoe de hoofd- en eindredacteur zich tot het onderwerp verhouden.

5.1 Wat is Visie?

Visie is het christelijke magazine van de Evangelische Omroep (EO). Het magazine begon in 1970 als programmablad. Tegenwoordig is *Visie* veel meer dan een televisiegids: het is ook een magazine vol persoonlijke interviews, verdiepende verhalen, christelijk nieuws en mediatips. *Visie* valt wekelijks bij ruim 80.000 abonnees op de mat (Spreekbuis, 2018). De website, Visie.eo.nl, wordt maandelijks door ruim 250.000 unieke bezoekers bezocht (ComScore, 2018).

Visie werkt sinds september 2017 met een integrale redactie voor het blad en voor online. De redactie wordt geleid door hoofdredacteur Marco van der Straten. Bij de coördinatie van het werk wordt hij ondersteund door twee eindredacteurs en een beeldredacteur. Het team bestaat verder uit tien redacteurs en wordt waar nodig aangevuld met freelancers. Thema's en onderwerpen worden platformafhankelijk uitgedacht en vervolgens uitgewerkt voor magazine en online (Jaarplan EO Visie, 2018).

Doelgroep

Visie richt zich op een christelijke doelgroep, en dan met name op actieve protestanten die ook in de EO-achterban sterk vertegenwoordigd zijn. In het jaarplan voor 2018 staat:

'Visie voelt de behoefte om vanuit (protestants) christelijk oogpunt verdieping en duiding te zoeken in de dingen die in het dagelijks leven op je pad komen. Bijvoorbeeld op het gebied van nieuws, media, levensvragen, levensverhalen, kerk en religie. Visie richt zich dus niet direct op de niet-christelijke doelgroep (zoals de EO dat wel doet), maar doet dit indirect door christenen te inspireren en toe te rusten in het uitdragen van het christelijke geloof.' (Jaarplan EO Visie, 2018)

5.2 Israël in Visie

Abortus, euthanasie, het homohuwelijk, Israël: *Visie* heeft geen officieel standpunt als het aankomt op hete hangijzers in de christelijke wereld. De redactie is vrij daarin zelf keuzes te maken. Hoe heeft

de redactie van *Visie* dit het afgelopen jaar gedaan als het aankomt op Israël? Uit een analyse van *Visie* 18 2017 tot en met *Visie* 18 2018 (het laatste nummer voor het themanummer over Israël) blijkt dat Israël 34 keer het onderwerp is van een programma-aankondiging, filmrecensie, nieuwsbericht, column of interview (zie ook de onderzoeksresultaten in bijlage 2).

Deze artikelen zijn onder te verdelen in drie sentimenten:

1. **Neutraal** – Objectieve, beschouwende artikelen over het onderwerp Israël, al dan niet in combinatie met de Palestijnse gebieden. In de woordkeuze klinkt geen voorkeur door.
2. **Positief** – In deze artikelen wordt de kant van Israël gekozen. Bijvoorbeeld doordat de nadruk wordt gelegd op de slachtofferrol van de Joden (zonder de andere kant te benoemen), doordat er wordt geschreven over de positieve positie van Israël in de Bijbel of doordat de schrijver of geïnterviewde het opneemt voor Israëls beleid.
3. **Kritisch** – Deze artikelen zijn kritisch op Israël. Ze zeggen iets over het (moeilijke) leven van de Palestijnen of over zaken die minder goed gaan in het land.

Van alle onderzochte artikelen zijn er twaalf neutraal, 21 positief en één kritisch. Het kritische bericht is een korte aankondiging van de documentaire *2Doc: Forever Pure*. Deze documentaire gaat over Beitar Jerusalem F.C., een voetbalclub uit Jeruzalem. Tot het seizoen 2012-2013 contracteert de club geen moslims. Het is een 'moslimvrije' club. Als dit verandert, beginnen fans een zeer racistische campagne en loopt de situatie totaal uit de hand. Deze documentaire toont de racistische houding die sommige, radicale Israëliërs hebben ten opzichte van moslims.

5.3 De visie van *Visie*

Wat is de visie van de *Visie*-redactie op Israël? Die vraag stelde ik hoofdredacteur Marco van der Straten (zie bijlage 3) en eindredacteur Maarten Vermeulen (zie bijlage 4).

Marco van de Straten, hoofdredacteur *Visie*:

"We hebben geen visie hierop, niet in de zin van hoe het precies zit tenminste. Visie vertelt hoopvolle verhalen, pakt zaken journalistiek aan. Natuurlijk maken we daarin keuzes vanuit wie we zijn en wat onze overtuiging is als christenen. Maar dat is niet zo geharnast. We proberen goed vanuit verschillende perspectieven te kijken en ook verhalen vanaf Palestijnse zijde te belichten, bijvoorbeeld. Net zoals bij andere onderwerpen kijken we naar wat er vanuit christelijk perspectief over Israël te zeggen is."

Maarten Vermeulen, eindredacteur Visie:

“Visie wil verhalen brengen over ‘hoopvol leven en geloven’ en heeft geen traditie als het gaat om opinievorming. In die mix is weinig ruimte voor polarisatie. Dat betekent dat we over de ‘christelijke hete hangijzers’, waaronder Israël, een harmoniserende, verbindende toon zoeken. We kiezen eerder voor een verhaal waarin Palestijnen en Joden samenwerken dan voor een verhaal waarin Palestijnse boeren hun woede uiten over Israëlische maatregelen. We willen geen verhalen brengen waarin Palestijnen eenzijdig als terroristen worden afgeschilderd of Israeli’s als nietsontziende bezetters. Dat levert dus ‘neutrale’ berichtgeving op, voor zover dat mogelijk is. En positieve, hoopvolle verhalen waarin – eerlijk is eerlijk – het Israëlische perspectief vaak de boventoon voert, maar waarin we ook proberen stereotyperingen te vermijden. Niet omdat we bang zijn voor boze brieven, wel omdat we onze lezers goed kennen en weten waar hun interesses liggen.”

5.4 Reacties van lezers

Een artikel dat buiten het onderzoek van paragraaf 5.2 valt, is een kort interview met Midden-Oosten-correspondent Rena Netjes in *Visie* 36 uit 2015 (zie bijlage 5). Toch is dit een interessante casus om te behandelen, want het laat zien wat er gebeurt als *Visie* wél kritisch is op Israël. Destijds had Rena Netjes net een reis door de Palestijnse gebieden achter de rug en daar ook veel christenen ontmoet. Voor *Visie* reden haar een paar vragen te stellen over haar ervaringen. Dat interview kwam *Visie* op kritiek te staan van lezers, in de vorm van brieven en reacties op sociale media.

Onderstaande e-mail geeft goed aan in welke toon de kritiek klinkt. Daaronder is ook het antwoord te vinden dat eindredacteur Maarten Vermeulen destijds gestuurd heeft. In dat antwoord is terug te lezen hoe de *Visie*-redactie omgaat met kritiek.

E-mail van de lezer:

‘Geachte *Visie*-redactie,

Ik schrok van een artikel in de nieuwe *Visie* nr. 36.

Op pagina 21 staat een zeer pro-Palestijns en expliciet anti-Israëliisch artikel, geschreven door Rena Netjes. Weet u wel wie Rena Netjes is? Google eventueel even op die naam. Hoe kunt u deze verdedigster van de Moslimbroederschap haar vijandige mening laten ventileren in *Visie*? Hebt u het artikel niet gelezen voor plaatsing? Het is puur de Sabeel-visie van de christelijke Palestijnen die met hun Palestijnse vervangingstheologie niets van het Joodse volk willen weten. Ik wil de onjuistheden in het artikel wel voor u opsommen, maar dat wordt een lang verhaal. U kunt de discussie tussen

evangelische christenen en de Sabeelmensen vinden op internet, bijv.

hier: <http://vergadering.nu/leesmap20091222-kairosdocument-uur-va...>

Ik vind het echt onbegrijpelijk dat zo'n boosaardig en leugenachtig verhaal in *Visie* kan verschijnen.

En ik hoop dat de redactie hier nog eens over nadenkt en erop terugkomt.

Vriendelijke groet,

***'

De reactie van *Visie*:

'Geachte ***

Hartelijk dank voor uw reactie op het interview met Rena Netjes in *Visie* 36. In *Visie* besteden we met enige regelmaat aandacht aan de situatie in Israël en de Palestijnse gebieden. Vaak door middel van grote achtergrondverhalen of interviews. Dit keer kozen we ervoor om Midden-Oosten-correspondent Rena Netjes kort te interviewen over haar ervaringen tijdens een reis langs Palestijnse christenen. Wij vinden het boeiend om te horen hoe zij de situatie in hun land ervaren, zonder dat we daarmee een oordeel uitspreken of ze in hun recht staan of niet. Met name de oproep van mensenrechtenactivist Rifat Kassis raakte ons: "Als je een groot hart hebt om van het Joodse volk te houden, dan moet er vast ook een hoekje in je hart zijn om van Palestijnen te houden. En als je niet van ons kunt houden, haat ons dan niet, maar wees neutraal."

Los van welke (politieke) stellingname je ook kiest, als christenen zijn we geroepen om mensen lief te hebben. Het is confronterend en prikkelend om dit uit de mond van Palestijnse christenen te horen. Zeker als het gaat over de situatie in Israël en de Palestijnse gebieden, een plek waar voor nuance vaak weinig ruimte is. We willen berichten met een warm hart voor het Joodse volk. Dat betekent niet dat we aan opmerkelijke geluiden van Palestijnse zijde geen aandacht geven, zeker niet als het broeders en zusters betreft.

We beseffen als redactie terdege dat 'Israël' een gevoelig punt raakt en willen daarom prudent met het onderwerp omgaan. Het spijt ons als u zich gestoord heeft aan het interview, maar hopen tegelijkertijd dat u met bovenstaande uitleg meer inzicht heeft in onze beweegredenen.

Met vriendelijke groet,

Maarten Vermeulen

Lastig

Wat opvalt in de lezersreactie, is dat een deel van de kritiek over de persoon van Rena Netjes gaat, die door sommige mensen wordt beschouwd als 'spreekbuis voor de Moslimbroederschap'. Een aantijging die zij zelf overigens met klem bestrijdt en waarvoor ook geen bewijzen te vinden zijn. Dat soort verwijten maakt reageren lastig, omdat de kritiek niet zozeer gaat over de inhoud, maar eerder over de boodschapper. Los daarvan laat de reactie van Maarten Vermeulen zien wat bij *Visie* het belangrijkste is: als christenen zijn we geroepen om mensen lief te hebben. Daarvan wijkt de redactie nooit af, ook niet als die boodschap voor sommige lezers moeilijk te verteren is.

5.5 Conclusie

Visie is het magazine van de EO en richt zich op een christelijke doelgroep. In het blad is ruimte voor persoonlijke interviews, verdiepende verhalen, christelijk nieuws en mediatips. Als het gaat over christelijke hete hangijzers, zoals Israël, zoekt *Visie* een harmoniserende, verbindende toon. Dat is terug te zien in de artikelen van het laatste jaar. Daarin wordt niet kritisch gesproken over het Israëlisch-Palestijns conflict. Als *Visie* dit wel doet, kan de redactie rekenen op boze e-mails en brieven. Daar is de redactie niet bang voor. Maar het is soms wel zoeken naar de balans tussen een eerlijk verhaal brengen en aansluiten bij de interesses en voorkeuren van de lezers.

Methodologie

Dit afstudeerproject bestaat uit twee delen: een literatuurstudie over de idealen van het moderne Israël en een beroepsproduct. Dit hoofdstuk vertelt hoe zowel het literatuuronderzoek als de meesterproef tot stand gekomen zijn, en wat daarbij de sterke en zwakke punten zijn.

Literatuurstudie

Mijn literatuurstudie is gebaseerd op de *open source strategy* zoals deze beschreven staat in het boek *Story-based Inquiry* (Hunter, 2011, p.31). Vrij vertaald betekent deze strategie dat je gebruik maakt van bronnen die openbaar toegankelijk zijn, om zo te testen of je hypothese klopt. De bronnen die ik gebruikt heb, zijn typische open bronnen:

- **Journalistieke media, zoals kranten, tijdschriften en nieuwswebsites.** Hier zitten veel Engelstalige bronnen tussen, waaronder Britse, Amerikaanse en Israëlische kwaliteitskranten. Maar ik heb uiteraard ook Nederlandse kranten geraadpleegd, zoals het *NRC Handelsblad*, de *Volkskrant* en *Trouw*. Hoewel je van dit soort kwaliteitsdagbladen redelijkerwijs mag verwachten dat ze eerlijke en objectieve journalistiek bedrijven, blijft het belangrijk goed te kijken vanuit welk standpunt een artikel is geschreven. Is het werkelijk neutraal of is het verhaal vanuit een eenzijdiger perspectief verteld? Wanneer ik merkte dat dit laatste het geval was, heb ik altijd een extra bron gezocht die de voor mij relevante feiten ondersteunde. Dat is tegelijk de reden voor de vele nieuwsbronnen in dit onderzoek.

- **Publicaties en onderzoeken van onafhankelijke organisaties.** Mensenrechtenorganisaties zoals de United Nations Human Rights Council (UNHRC) en Freedom Watch doen veel onderzoek naar de situatie in Israël zelf en naar het Israëlisch-Palestijns conflict. Deze rapporten vormen nuttige bronnen voor data rond thema's als vrijheid van meningsuiting en discriminatie. Ik heb erop gelet dat ik alleen rapporten van onafhankelijke organisaties heb gebruikt. Ik kwam ook veel onderzoeken tegen van organisaties die óf alleen op de Joodse kant focusten, óf die juist enkel de Palestijnse zijde belichtten. Aan welke kant een organisatie staat, is op het eerste gezicht niet altijd duidelijk. Tijdens het onderzoek viel mij al snel op dat het woordgebruik in artikelen en onderzoeken veel prijsgeeft over de mate van neutraliteit. Als over de Westelijke Jordaanoever gesproken wordt in termen als 'Judea en Samaria', dan zegt dat iets over het standpunt. Namelijk dat dit – zeer waarschijnlijk – pro-Israël is.

- **Wetenschappelijke artikelen en onderzoeken.** Wetenschappelijke bronnen bleken tijdens mijn onderzoek erg relevant, zowel voor achtergrondinformatie als ook voor specifieke details. Een valkuil daarbij is dat het verleidelijk kan zijn alleen de samenvatting of de conclusie te lezen. In het

Basisboek Journalistiek (Kussendrager & Van der Lugt, 2007, p. 100) vond ik een oproep om dit niet te doen: 'Beperk je niet tot de samenvatting aan het einde van een dik rapport of een persbericht dat op basis van die samenvatting is gemaakt, maar begin bij pagina 1 en ga door tot de laatste bladzijde.' Goed lezen is noodzakelijk om verantwoord verslag te kunnen doen.

- **De Israëlische overheid.** Overheidsinstanties produceren in het algemeen meer informatie dan welke andere bron dan ook (Hunter, 2011, p. 29). De Israëlische overheid vormt geen uitzondering op die regel. Via websites, online bibliotheken en archieven is veel meer te vinden dan ik vooraf had gedacht. Een paar voorbeelden: uitleg bij de wetgeving, rapporten over allerlei aspecten van het land en demografische gegevens. Uiteraard is oplettendheid hierbij geboden, want de Israëlische overheid heeft een eigen verhaal dat ze graag willen vertellen.
- **Boeken.** Geen land is zo dynamisch en veranderlijk als Israël. Dat maakt het een ondankbaar onderwerp voor boekenschrijvers. Zodra een boek over dit land van de drukpers rolt, zijn sommige passages al achterhaald. Dat verklaart waarom ik in verhouding veel meer actuele nieuwsbronnen dan boeken heb gebruikt. Maar dat wil niet zeggen dat er geen goede boeken over Israël geschreven zijn. Integendeel. Er zijn honderden, misschien wel duizenden boeken beschikbaar. Uit dit brede aanbod heb ik de meest relevante boeken geselecteerd en gebruikt als bron voor mijn onderzoek.

Algemene reflectie literatuuronderzoek

Er is zoveel over Israël geschreven, dat ik door veel te lezen duidelijke antwoorden kon formuleren op mijn deelvragen en uiteindelijk ook op de hoofdvraag. Tegelijk is die oneindige stroom aan informatie een nadeel. Het is niet mogelijk alles te lezen. Ik had geen andere keuze dan me te beperken, ook in de uitwerking van de hoofdstukken. Over vrijwel alle onderwerpen valt nog veel meer te zeggen, maar daarvoor is dit onderzoek niet de juiste plaats.

Deze literatuurstudie vormde voor mij een gedegen basis voor het verder uitwerken van de thema-*Visie* over Israël.

Analyse *Visie*

Hoofdstuk 5 van dit afstudeerproject zoomt in op mijn werkgever en tevens de opdrachtgever voor deze meesterproef: het magazine *Visie*. Als onderdeel van dit hoofdstuk heb ik geanalyseerd hoeveel artikelen over Israël in de periode van een jaar in *Visie* zijn verschenen. Hiervoor heb ik *Visie* 18 2017 tot en met *Visie* 18 2018 (het laatste nummer voor het themanummer over Israël) doorgenomen. Hoewel een jaar een beperkte tijd is, geeft het een betrouwbaar beeld van het beleid van *Visie* rond het onderwerp Israël. Deze analyse heb ik aangevuld met twee kwalitatieve interviews, namelijk met *Visie*-hoofdredacteur Marco van der Straten en met *Visie*-eindredacteur Maarten Vermeulen. Deze

interviews focussen op de vraag hoe de *Visie*-redactie omgaat met het onderwerp Israël en hoe de hoofd- en eindredactie daar vanuit hun journalistieke professionaliteit keuzes in maken.

Meesterproef

Wie een week naar Israël gaat om daar verhalen te verzamelen voor een themanummer over dit land, kan dit op talloze manieren invullen. De mogelijkheden zijn eindeloos. Daarom hebben we er op de redactie voor gekozen de *Visie* op te delen in tijdsvakken van tien jaar. Bij ieder decennium bedachten we vervolgens een artikel dat die tijdsperiode illustreert. Die indeling zag er zo uit:

• 1948-1958

Belangrijke gebeurtenissen: Israël verklaart de onafhankelijkheid (1948), de Arabisch-Israëlische Oorlog (1948) en de Suezcrisis (1956).

Artikel 1: We hebben ervoor gekozen hier twee portretten te maken van mensen die allebei in Palestina woonden toen de staat Israël werd opgericht. Voor de één was het een euforisch moment (Shimon Shalish) en voor de ander het begin van een angstige periode (Boutros Dali).

Uitwerking: Dit artikel is geschreven door mijn collega Mirjam Hollebrandse.

Artikel 2: Een ander artikel dat bij dit tijdvak hoort, is een reportage in interneringskamp Atlit. Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog vluchtten tienduizenden Joden vanuit Europa naar Israël. Heel welkom waren ze daar niet. De reportage vertelt het verhaal over de Britse mandaatperiode en de gevolgen daarvan.

Uitwerking: Dit artikel heb ik geschreven. Voor deze reportage ben ik een middag in het interneringskamp geweest, dat nu een museum is. Ik heb hier met een deskundige gesproken en ben door het kamp getrokken. De reportage is een mix van geschiedenis- en sfeerelementen.

• 1958-1968

Belangrijke gebeurtenissen: Oprichting Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO (1964), Zesdaagse Oorlog (1967).

Artikel: Een veteraan uit de Zesdaagse Oorlog vertelt zijn verhaal en geeft zo inzicht in de militaire geschiedenis van Israël. Het leger is nog altijd een belangrijk onderdeel van de Israëlische maatschappij. Vanwege de dienstplicht krijgt bijna iedereen er – direct of indirect – mee te maken.

Uitwerking: Dit artikel is geschreven door mijn collega Mirjam Hollebrandse.

• 1968-1978

Belangrijke gebeurtenissen: Jom Kippoer-oorlog (1973), Camp David-akkoord Israël en Egypte (1978).

Artikel: Bij deze periode hoort een reportage over de hedendaagse kibboetsen. Deze gemeenschappen – een soort kleine dorpen – waren vanaf 1949 erg populair in Israël. Binnen deze gemeenschappen was iedereen gelijk. Al het bezit werd eerlijk verdeeld. Tegenwoordig zijn veel kibboetsen geprivatiseerd.

Uitwerking: Dit artikel heb ik geschreven. Door vooraf veel research te doen, en door een hele dag mee te lopen met lokale bewoners van kibboets Beit Haemek, heb ik onderzocht wat er precies over is van de idealen van weleer. Ik heb daarbij verschillende mensen geïnterviewd. Het artikel is een combinatie van reportage-, interview- en sfeerelementen. Ook heb ik achtergrondinformatie uit mijn research in het verhaal verwerkt.

• 1978-1988

Belangrijke gebeurtenissen: Eerste Palestijnse intifada (1987), Oprichting Hamas (1987).

Artikel: Een groot, persoonlijk portret van de Nederlandse journalist Alfred Muller. Hij woont al 35 jaar in Israël, precies de helft van het 70-jarig bestaan van Israël.

Uitwerking: Direct na het interview dat ik met Alfred Muller had, was er een paar honderd meter verderop een aanslag in de Oude Stad van Jeruzalem. Samen met Alfred ben ik daar meteen naartoe gelopen. Deze scène heb ik gebruikt als openingsscène voor mijn verhaal, omdat dit de spannendste scène is. Het boek Story-based Inquiry geeft dit ook als schrijftip: 'Begin met het moment dat de lezer bij de strot grijpt, gebruik de meest krachtige scène die je hebt.' (Hunter, 2011, p. 67)

• 1988-1998

Belangrijke gebeurtenissen: Eerste Golfoorlog (1991), Oslo-akkoorden PLO en Israël (1993), Oprichting Palestijnse Autoriteit (1994) en Moord Yitzhak Rabin (1995).

Artikel: Een interview met Vered Ben-Saadon. Deze Joodse vrouw woont in een kleine Joodse nederzetting in het noorden van de Westelijke Jordaanoever. Pittige uitspraken schuwt ze niet. Haar mening is helder. "Als je hier woont, moet je kiezen: je bent tegen Israël en vertrekt, of je bent onderdeel van het land en hebt dezelfde rechten en plichten als iedereen."

Uitwerking: Dit artikel is geschreven door mijn collega Mirjam Hollebrandse.

• 1998-2008

Belangrijke gebeurtenissen: Overlijden Yasser Arafat (2004), Tweede Palestijnse intifada (2005), Israël verlaat Gazastrook (2005), Oorlog Israël en Hezbollah (2006).

Artikel: Marike Veldman vertelt haar verhaal. Deze Nederlandse vrouw woont al jaren in Israël en zorgde als pleegmoeder voor in totaal twintig Arabische kinderen. Haar opvoeding stond in het teken van vrede, want met haat schiet je niets op. Maar dan wordt Marike neergestoken bij een aanslag.

Uitwerking: Dit artikel heb ik geschreven. In oktober 2015 werd Marike slachtoffer van een Palestijnse aanslag. In de bus steekt een Palestijn meerdere keren met een mes op haar in. Er zit een dubbelheid in haar verhaal die ik graag wilde benadrukken. Aan de ene kant heeft ze iets vreselijks meegemaakt. Iemand wilde haar vermoorden en slaagde daar bijna in. Aan de andere kant heeft ze twintig Arabische pleegkinderen en voelt ze zich sterk verbonden met de Palestijnen. Daar verandert deze aanslag niets aan. Deze liefdevolle boodschap wilde ik benadrukken, want dat is een geluid dat perfect aansluit bij de missie van *Visie*: verbinden door hoopvolle verhalen, hoe heftig de situatie soms ook is.

• 2008-2018

Belangrijke gebeurtenissen: Oorlog Israël en Hamas (2008), Oorlog Israël en Hamas (2012), VS erkennen Jeruzalem als hoofdstad van Israël (2017).

Artikel 1: Een achtergrondverhaal over de veiligheidsbarrière die Israël aanlegde tussen Palestijnen en Israëlisch grondgebied. Hoofdredacteur Marco van der Straten ging tijdens een eerder bezoek aan Israël op pad met kolonel Danny Tirza, bedenker en uitvoerder van het veiligheidsplan.

Uitwerking: Dit artikel is geschreven door mijn collega en *Visie*-hoofdredacteur Marco van der Straten.

Artikel 2: Het persoonlijke verhaal van Jojakim Figueras. Als christelijke voorganger werd hij jarenlang vervolgd door ultraorthodoxe joden. Ook zijn vrouw en kinderen werden niet gespaard. Ze werden bespuugd, uitgelachen en uitgescholden voor nazi-kinderen.

Uitwerking: Dit artikel is geschreven door mijn collega Mirjam Hollebrandse.

Interviews op een rij

Concreet heb ik in Israël dus vier grote verhalen gemaakt voor *Visie*. Een reportage in het interneringskamp, een reportage in een kibboets, het interview met Alfred Muller en het interview met Marike Veldman. In combinatie met de verhalen van mijn collega Mirjam Hollebrandse en het verhaal van Marco van der Straten vormen deze verhalen een compleet, overzichtelijk beeld van zeventig jaar Israël.

Extra

- Onder het mom van ‘nu we er toch zijn’ maakte ik voor *Eva*, het vrouwenmagazine van de Evangelische Omroep, een kort portret van Joanne Nihom. Deze Nederlandse vrouw woont in de kibboets die ik bezocht voor de kibboetsreportage. Zij gelooft dat de oorlog voor een groot deel op politiek niveau in stand gehouden wordt, want in haar omgeving ziet ze vooral vrede. Ze leeft zelf in ieder geval vreedzaam samen met haar Arabische burens. Bij de Evangelische Omroep is er veel ruimte voor intern ondernemerschap. Zie je een kans? Dan krijg je alle ruimte deze te grijpen. Dat heb ik hier gedaan, door voor een ander EO-platform een interview te maken (zie bijlagen 8 en 9).
- Omdat ik in Israël een dag over had, heb ik ook een interviewafspraken gemaakt met Marleen Anthonissen-van der Louw. Zij woont en werkt in Israël via Kerk in Actie. Tot een klein jaar geleden deed ze dit samen met haar man. Tot hij plotseling overleed. Dit interview gaat niet over Israël zelf, maar over rouw en dan in het bijzonder over rouwen in het Midden-Oosten. Het is een beschouwend, bijna filosofisch verhaal. Omdat dit interview niet (voldoende) over Israël zelf gaat, ligt dit op de plank tot *Visie* 36. Dan maken we hier een themanummer rond ‘verlies’ omheen. Dit verhaal is nog niet af, want omdat pas in september gepubliceerd wordt, wil ik Marleen tegen die tijd nog wat aanvullende vragen stellen om het interview actueler te maken.

Algemene reflectie meesterproef

Het is nogal een opgave om een heel land te portretteren. Sterker nog: dat is onmogelijk.

Om dat toch zo goed mogelijk te doen, is een goede selectie vooraf nodig: welke verhalen gaan we maken? Welke lijnen trekken we? De keuze voor tijdvakken van tien jaar maakte het overzichtelijk.

Door te bepalen welk thema typerend is voor elk tijdvak, krijgt een brede opdracht handvatten. Voor de oprichtingsjaren interviews met inwoners van het eerste uur en een reportage in het aankomstkamp, voor de idealistische jaren van opbouw een reportage in een kibboets, voor de jaren van de eerste Palestijnse intifada een portret van een overlevende van een aanslag, tot en met een interview met de bedenker van de veiligheidsmuur, die het laatste decennium kleurt.

In het hoofdstuk Reflectie ga ik dieper in op het journalistieke werkproces en de keuzes die ik daarbij gemaakt heb.

Meesterproef

Dit is een overzicht van de artikelen die ik heb geschreven voor de meesterproef. De publicaties zelf zijn te vinden in bijlage 10.

Artikel 1 – reportage in interneringskamp Atlit

Publicatiedatum: 9 mei 2018

Medium: *Visie*, nummer 19

Lengte: 854 woorden

Samenvatting: Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog vluchtten tienduizenden Joden vanuit Europa naar Israël. Heel welkom waren ze daar niet. Ze werden opgesloten tussen de hekken van interneringskamp Atlit; een plek die – wrang genoeg – veel weg had van een concentratiekamp. In deze reportage neem ik een kijkje tussen de hekken van Atlit, dat nu een museum is. Welke mensen leefden hier? Hoelang moesten ze blijven? Hoe was het leven in het kamp? De geschiedenis van Atlit is relatief onbekend, en dit artikel geeft antwoord op al die vragen.

Artikel 2 – reportage in een kibboets

Publicatiedatum: 9 mei 2018

Medium: *Visie*, nummer 19

Lengte: 1574 woorden

Samenvatting: Een gemeenschap waarin iedereen gelijk is en alles met elkaar deelt: in veel kibboetsen lijken de idealen van weleer al lang vervlogen. Of zijn er nog sporen van die oude waarden te vinden? In Beit Hamek, een van de 250 kibboetsen die Israël rijk is, ga ik op onderzoek uit. Zo ontmoet ik Shlomit Gross (67), een Israëlsche vrouw die sinds 1975 in Beit Haemek leeft en de ontwikkeling van de kibboetsen in Israël op de voet volgt. Zij vertelt me alles over de geschiedenis en de ontwikkeling van haar kibboets. De belangrijkste waarde die volgens Shlomit nog recht overeind staat, is behulpzaamheid. “In ieder ander dorp ben je afhankelijk van liefdadigheid, maar hier is het onze plicht naar elkaar om te zien; dat is geen keuze die je kunt maken.”

Artikel 3 – interview Alfred Muller

Publicatiedatum: 9 mei 2018

Medium: *Visie*, nummer 19

Lengte: 2210 woorden

Samenvatting: “Bij de tiende aanslag schrik je niet meer,” zegt de Nederlandse journalist Alfred Muller (63) terwijl hij richting de plek loopt waar zojuist een Jood is neergestoken. Hulpdiensten

racen door de straten van de Oude Stad van Jeruzalem, maar Alfred blijft rustig. In dit grote, persoonlijke interview vertelt hij hoe het is om in een land te leven waar altijd ergens een bom kan exploderen. Maar hij ziet ook mooie dingen gebeuren in Israël, bijvoorbeeld op het gebied van archeologie. En hoe is het om als christen in het land van de Bijbel te wonen? Alfred wil er voorlopig nog niet weg, want Israël is volgens hem echt veel boeiender dan Nederland.

Artikel 4 – interview Marike Veldman

Publicatiedatum: 9 mei 2018

Medium: *Visie*, nummer 19

Lengte: 914 woorden

Samenvatting: De Nederlandse Marike Veldman (70) woont ruim veertig jaar in Israël. Tijdens haar leven zorgde ze als pleegmoeder voor in totaal twintig Arabische kinderen. Haar opvoeding stond in het teken van vrede, want met haat schiet je volgens haar niets op. Maar dan wordt Marike in 2015 bij een aanslag neergestoken. Marike overleeft de aanslag. Nog terwijl ze op de intensive care van het ziekenhuis ligt, vergeeft ze de dader. Iemand vergeven die jou probeerde te doden, dat is iets enorms. Het interview eindigt met een hoopvolle boodschap: hoewel Marike iets verschrikkelijks is overkomen, haat ze de Arabieren niet.

Conclusie

Hoofdvraag

Hoe is het zeventig jaar na de oprichting van Israël gesteld met de politieke, religieuze en maatschappelijke idealen van het land?

Hypothese

Ik verwacht dat Israël voor een belangrijk deel een 'gewoon' land is waar mensen in relatieve rust en vrijheid met elkaar samenleven. De democratie van Israël is een uitzondering in het Midden-Oosten, en vormt een redelijk goede basis voor een gezonde samenleving. Tegelijk geloof ik niet dat de Arabische inwoners van Israël in de praktijk inderdaad honderd procent gelijk zijn aan de Joodse inwoners. Op dit moment (maart 2018) is de situatie in Israël redelijk stabiel, maar ik verwacht dat het binnenkort onrustiger wordt. Bijvoorbeeld vanwege de viering van het 70-jarig jubileum van dit land, maar ook doordat Trump de Amerikaanse ambassade naar Jeruzalem heeft verplaatst.

Conclusie

Vrijheid, gerechtigheid en vrede: dat waren in 1948 kortgezegd de belangrijkste idealen voor de nieuwe staat Israël. Een Joodse staat waarin voor alle inwoners dezelfde rechten gelden, zowel op politiek als op sociaal vlak. Is dat gelukt? Zeventig jaar na de oprichting van Israël blijken deze idealen grotendeels onhaalbaar.

Dit heeft deels te maken met de politiek. Wat ik in mijn hypothese verwachtte, blijkt te kloppen: Israël heeft een (redelijk) goedwerkende democratie. De verkiezingen in Israël zijn vrij, eerlijk en geheim en de machten zijn gescheiden. Maar er zijn kanttekeningen te plaatsen bij het democratische gehalte van Israëls regering. In Israël zelf mag iedereen stemmen, maar in de Palestijnse gebieden heeft lang niet iedereen stemrecht. En dat terwijl de Palestijnen wel te maken hebben met het Israëlische beleid. Dat is oneerlijk en ondemocratisch. Bovendien krijgen Arabische politici niet dezelfde kansen als hun Joodse collega's en wordt de pers – de waakhond van de democratie, die in Israël in het algemeen onafhankelijk kan opereren – soms gehinderd door het leger of de Israëlische overheid.

Is het gelukt een veilige Joodse staat te stichten? Deels. De veiligheidssituatie in Israël is op meerdere vlakken gespannen en onvoorspelbaar. De huidige situatie illustreert misschien wel het beste waar die spanningen vandaan komen. De eerste bron voor spanning is het Israëlisch-Palestijns conflict. Doordat Palestijnen op dit moment protesteren op de grens van de Gazastrook, is de situatie daar onrustig. Als dit escaleert, kan het zijn dat Israël besluit militair in te grijpen. Daarnaast

staat Israël op gespannen voet met aartsvijand Iran. In de nabije toekomst is een oorlog niet waarschijnlijk, maar de situatie is licht ontvlambaar.

Ondanks al deze conflicten, is Israël een goed beveiligd, relatief veilig land. Door de checkpoints rond de Westelijke Jordaanoever en de veiligheidsbarrière tussen de Gazastrook, is het aantal (bom)aanslagen in Israël minder geworden. De Iron Dome, een raketafweersysteem, is succesvol en onderschept een groot deel van de raketten die vanuit Gaza worden afgeschoten.

De bescherming van minderheden binnen de landsgrenzen van Israël valt in de praktijk tegen. En die ongelijkheid wordt deels door de overheid bevorderd, bijvoorbeeld door het Arabieren vrijwel onmogelijk te maken op een legale manier een huis te bouwen. Daarnaast zit er een kwaliteitsverschil in Joodse en Arabische scholen. Tegelijk heeft de Israëlische overheid door de jaren heen behoorlijk geïnvesteerd in het onderwijs voor Arabieren. Hierdoor is het aantal Arabieren dat een bachelor, master of doctorale opleiding volgt in de afgelopen zeven jaar toegenomen met 78,5 procent.

Arabieren ervaren ook discriminatie op de arbeidsmarkt. Andere vormen van discriminatie die ze ervaren, zijn: verhindering van reizen, ondervraging door ordehandhaving, fysiek geweld en beschadiging van eigendommen. Opvallend is dat moslims hier vaker mee te maken hebben dan christenen. Toch merken ook christenen op dat hun vrijheid wordt beperkt, bijvoorbeeld doordat de overheid speciale belastingvrijstellingen voor kerken opheft.

Al met al blijkt mijn hypothese te kloppen. Israël is op veel gebieden een succesvol land met een goedwerkende democratie. Tegelijkertijd zie je de overheid worstelen met de idealen versus de weerbarstige werkelijkheid. Ja, ze willen gelijkheid voor iedereen, maar niet ten koste van de Joodse staat. Dit levert in de praktijk eenzijdige veiligheidsmaatregelen en discriminerende wetgeving op, twee zaken die vervolgens ongelijkheid in de hand werken. Dat valt dan weer lastig te rijmen met een maatregel die juist duizenden Arabieren naar school helpt. In de kern zijn de idealen nog springlevend, maar je ziet het land worstelen met de balans tussen vrijheid voor iedereen en vrijheid voor de Joden. Op dit moment is de Joodse staat Israël er niet alleen, maar wel voornamelijk voor die laatste groep.

Reflectie

Wanneer je als christelijk magazine een (journalistiek) themanummer over Israël maakt, komen daar vanaf het allereerste moment allerlei vragen, keuzes en dilemma's bij kijken. In dit hoofdstuk stel ik mezelf een aantal reflectieve vragen die ik zo volledig en eerlijk mogelijk beantwoord.

Hoeveel aandacht schenkt *Visie* aan het conflict tussen Israël en de Palestijnen in een nummer waarin het 70-jarige bestaan van Israël centraal staat?

Over die vraag hebben we op de redactie vrij lang gediscussieerd. De gespannen relatie tussen beide volken is onmiskenbaar onderdeel van de geschiedenis – dat ontkende uiteraard niemand op de redactie – maar gaan we daar een *Visie*-special mee vullen?

Gedoe tussen Palestijnen en Israël haalt regelmatig het nieuws. Sterker nog: als het over Israël gaat in de media, is dat vaak in de context van het conflict met de Palestijnen. Verhalen daarover kun je overal vinden, al dan niet tegen een gekleurde, ideologische achtergrond.

Dat bracht ons ertoe om een andere keuze te maken. Want Israël is ook 'gewoon' een land waar mensen wonen en werken, met een bewogen geschiedenis bovendien, die nog steeds sporen trekt in het alledaagse leven. Hoe ligt dat land erbij, zeventig jaar na het ontstaan ervan? Wie zijn de bewoners? Hoe kijken ze naar hun land en hun historie? Wat is er over van het ideaal waarmee het ooit uit de grond werd gestampt?

Met die opdracht vertrok ik samen met collega-redacteur Mirjam Hollebrandse en fotograaf Willem-Jan de Bruin naar Israël: reis een week door het land en teken op wat je ziet en hoort. Daarin zijn uiteraard keuzes gemaakt voor verhalen en daarmee ook voor de toon: een interview met een veteraan uit de Zesdaagse oorlog levert een gekleurd – Israëliisch – beeld op. Toch wilden we dat verhaal vertellen, want het zijn die ervaringen die het wereldbeeld van Israëli's kleuren. Dit zijn de verhalen waarmee de achterkleinkinderen van deze veteranen opgroeien.

Zijn we in onze opzet geslaagd?

Die vraag heb ik mezelf, en hebben we onszelf op de redactie ook gesteld. Hebben we de 'Joodse ziel' weten te vangen in onze verhalen? Dat is deels gelukt: het interview met het slachtoffer van een Palestijnse aanslag toont aan hoe de constante dreiging van geweld een samenleving tekent. In de reportage in de kibboets is te lezen hoe oorspronkelijke idealen geen standhielden.

Tegelijkertijd beseften we dat je na een week reizen ook heel andere verhalen had kunnen optekenen. Als we niet de ontwerper van de veiligheidsmuur hadden gesproken, maar een Palestijnse boer die niet meer bij zijn land kan, was de muur vermoedelijk geen 'hek' geworden. In de totale mix van verhalen bespeurde ik net iets te veel onbalans om helemaal tevreden te zijn. Het

was goed geweest als een kritische Israëlische stem een plek had gekregen in dit nummer: ook in Israël zijn er per slot van rekening mensen die grote moeite hebben met de opstelling van hun regering in het conflict met de Palestijnen.

Maar we hebben geen ‘pro-Israël’-nummer gemaakt. Daarvoor zat er te veel reliëf in de verhalen. Neem het portret van de Arabische inwoner van het eerste uur (het eerste verhaal in deze Visie) die – terecht – kritiek levert op het verjagen van de oorspronkelijke inwoners van het land.

Hoe zetten we de *Visie*-lezers aan het denken zonder ze van ons te vervreemden?

Dat luistert nauw. *Visie* wil niet opvoeden, maar de inhoud mag wel schuren langs heersende opvattingen. Ook als het gaat over Israël zullen we dat niet laten. Een verhaal wint aan spanning en aantrekkingskracht als het lezers nieuwe inzichten biedt. De laatste vraag bij elk verhaal dat we bij *Visie* maken, luidt steevast: hoe helpen we onze lezers hiermee? Daarom zou je kunnen zeggen dat *Visie* een bijzondere vorm van constructieve journalistiek bedrijft. In haar lectorale rede voor Hogeschool Windesheim geeft Liesbeth Hermans de volgende definitie van constructieve journalistiek: ‘Het is een publieksgeoriënteerde vorm van journalistiek die haar sociale verantwoordelijkheid serieus neemt, die maatschappelijk relevant nieuws wil brengen en daarbij oplossingsgericht, handelingsgericht en toekomstgericht is. Constructive Journalism heeft diversiteit, inclusiviteit en betrokkenheid hoog in het vaandel staan.’ (Hermans, 2017)

Visie is geen magazine dat enkel problemen constateert. Het is juist een blad dat lezers mee wil nemen in oplossingen. In de verschillende thema’s die we regelmatig in het magazine behandelen, is dat een terugkerend patroon. We willen daarin niet polariserend zijn, maar verbindend en opbouwend.

Wat zou de volgende stap kunnen zijn voor *Visie*?

Al met al rechtvaardigt deze *Visie* het om – zodra de gelegenheid zich voordoet – een nummer te maken als Palestina ‘jubileert’. Ook dan zouden we een week lang kunnen rondtrekken om te documenteren hoe het land erbij ligt. De grote vraag blijft hoe waarschijnlijk het is dat we dit ook echt gaan doen.

Wat zeggen de hoofd- en eindredacteur over het eindproduct en mijn functioneren?

“Femke levert gewoon kwalitatief goed werk af. Bij het maken van plannen voor de reportagereis naar Israël heeft ze goed meegedacht over mogelijke invalshoeken en verhalen. Ze stond redelijk onbevangen tegenover dit onderwerp en kon haar werk als journalist daardoor goed doen. De verhalen die ze heeft gemaakt zijn van goede kwaliteit en lezen lekker. Door de verhalende

elementen die ze heeft gebruikt, bijvoorbeeld in het interview met Alfred Muller en het verhaal over de kibboets, word je als lezer goed meegenomen. Wat we beter hadden kunnen doen is het bedenken van meer crossmediale toepassingen; hoe hadden we dit project online nog meer dichterbij kunnen brengen. Door video, animatie, andere vertelvormen, fotoverhalen? Niet per se iets dat Femke te verwijten is, maar zeker een aandachtspunt voor een volgend groter project.”

Hoofredacteur Marco van der Straten

“Vooraf bedenk je als eind- en hoofredactie uiteraard wie je op pad stuurt voor een dergelijke klus. Je zoekt iemand met een goede pen die snel kan schakelen tussen de verschillende verhalen (er was maar beperkte tijd in Israël). Iemand die niet alleen alle journalistieke disciplines beheerst, maar ook goed weet welke vragen je moet stellen om diepgang te bereiken in de artikelen. Kortom: je wilt zeker weten dat iemand met goed spul terugkomt. Om al die redenen hebben we Femke gevraagd om mee te doen.”

Eindredacteur Maarten Vermeulen

Literatuurlijst

- Alsaafin, L. (2017, 18 november). The colour-coded Israeli ID system for Palestinians. *Al Jazeera*.
Geraadpleegd op: <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/colour-coded-israeli-id-system-palestinians-171115164848669.html>
- Arimatsu, L., McCormack, T. & Schmitt, M. N. (2013). Yearbook of International Humanitarian Law 2010. Den Haag, Nederland: T.M.C. Asser Press.
- B'Tselem. (2017). *Restrictions on Movement*. Geraadpleegd op: https://www.btselem.org/freedom_of_movement
- Balfour, A. J. (1917). *The Balfour Declaration*. Geraadpleegd op: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20balfour%20declaration.aspx>
- BBC News. (2005, 12 september). Israel completes Gaza withdrawal. *BBC News*. Geraadpleegd op: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4235768.stm>
- Booth, W. & Eglash, R. (2015, 26 december). Israel calls Palestinian knife attacks 'a new kind of terrorism'. *Independent*. Geraadpleegd op: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israel-calls-palestinian-knife-attacks-a-new-kind-of-terrorism-a6787036.html>
- Booth, W. & Eglash, R. (2016, 12 juli). Israeli NGOs decry 'deeply anti-democratic move' as new law approved. *The Washington Post*. Geraadpleegd op: https://www.washingtonpost.com/world/israeli-ngos-decry-deeply-anti-democratic-move-as-new-law-approved/2016/07/12/a07b1bdb-a431-4fce-b76d-d0a35dfca519_story.html?utm_term=.ba562821bcb4
- Booth, W. (2016, 23 juli). Ten years after last Lebanon war, Israel warns next one will be far worse. *The Washington Post*. Geraadpleegd op: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/ten-years-after-last-lebanon-war-israel-warns-next-one-will-be-far-worse/2016/07/23/58d7a6ca-4388-11e6-a76d-3550dba926ac_story.html?utm_term=.7e71f5b324a3
- Bouman, S. (1993, 30 maart). Israel vergrendelt na nieuwe moorden ook Jordaanoever. *NRC*.
Geraadpleegd op: <https://www.nrc.nl/nieuws/1993/03/30/israel-vergrendelt-na-nieuwe-moorden-ook-jordaanoever-7178011-a649800>

- Central Intelligence Agency. (2018). *The World Factbook: Middle East, West Bank*. Geraadpleegd op: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/we.html>
- ComScore. (2018). *Maandrapport Visie.eo.nl: juni 2018*. Geraadpleegd op: maandelijkse persoonlijke update per e-mail.
- Currivan, G. (1948, 15 mei). Zionists Proclaim New State of Israel; Truman Recognizes it and Hopes for Peace. *The New York Times*, p. 1. Geraadpleegd op: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/learning/general/onthisday/big/0514.html#article>
- Dattel, L. (2018, 24 januari). Number of Arabs in Israeli Higher Education Grew 79% in Seven Years. *Haaretz*. Geraadpleegd op: <https://www.haaretz.com/israel-news/number-of-arabs-in-israeli-higher-education-grew-79-in-seven-years-1.5763067>
- Dearden, L. (2016, 9 juni). Tel Aviv attack: Authorities ban 83,000 Palestinians from travelling into Israel from West Bank and Gaza for Ramadan. *Independent*. Geraadpleegd op: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/tel-aviv-attack-authorities-ban-83000-palestinians-from-travelling-into-israel-from-west-bank-and-a7071891.html>
- EO Visie. (2018, 27 februari). Heilig Grafkerk in Jeruzalem uit protest gesloten. *EO Visie*. Geraadpleegd op: <https://visie.eo.nl/2018/02/heilig-grafkerk-in-jeruzalem-uit-protest-gesloten/>
- Freedom House. (2018). *Freedom in the World 2018: Israel*. Geraadpleegd op: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/israel>
- Gatopoulos, A. (2014, 8 september). How successful was Israel's Iron Dome? *Al Jazeera*. Geraadpleegd op: <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/08/israel-iron-dome-gaza-rockets-201481712494436388.html>
- Government of The United Kingdom, Ministry of Foreign Affairs. (2018). *Israel travel advice*. Geraadpleegd op: <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/israel>
- Gravé-Lazi, L. (2016, 24 juni). Workplace ethnic discrimination complaints surge 146%. *The Jerusalem Post*. Geraadpleegd op: <https://www.jpost.com/Israel-News/Workplace-ethnic-discrimination-complaints-surge-146-percent-457602>
- Green, D. B. (2018, 8 mei). From Friends to Foes: How Israel and Iran Turned Into Arch-enemies. *Haaretz*. Geraadpleegd op: <https://www.haaretz.com/middle-east-news/iran/MAGAZINE-how-israel-and-iran-went-from-allies-to-enemies-1.6049884>

- Greenwood, P. (2012, 19 juli). Israel accuses Iran after seven tourists die in coach bomb blast. *The Guardian*. Geraadpleegd op: <https://www.theguardian.com/world/2012/jul/18/israel-iran-bomb-tourists-bulgaria>
- Haaretz. (2014, 21 juli). How Long Has It Been Since the Last Rocket Strike on Israel? *Haaretz*. Geraadpleegd op: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/rocket-clock-time-strikes-1.5256227>
- Haaretz. (z.j.). *Green Line*. Geraadpleegd op: <https://www.haaretz.com/misc/tags/green-line-1.5599076>
- Hafezi, P. & Sedarat, F. (2009, 18 september). Ahmadinejad says Holocaust a lie, Israel has no future. *Reuters*. Geraadpleegd op: <https://www.reuters.com/article/us-iran/ahmadinejad-says-holocaust-a-lie-israel-has-no-future-idUSTRE58H17S20090918>
- Halbfinger, D. M. & Kershner, I. (2018, 13 februari). Corruption Charges Suggested for Netanyahu. *The New York Times*. Geraadpleegd op: <https://www.nytimes.com/2018/02/13/world/middleeast/netanyahu-israel-corruption.html>
- Harkov, L. & Hoffman, G. (2017, 31 augustus). Al Jazeera reporter won't have press card revoked by Israel. *The Jerusalem Post*. Geraadpleegd op: <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Al-Jazeera-reporter-wont-lose-press-card-503858>
- Hartman, B. (2012, 25 oktober). Israel's big investment in Arab education. *The Jewish Chronicle*. Geraadpleegd op: <https://www.thejc.com/news/world/israel-s-big-investment-in-arab-education-1.37568>
- Hermans, L. (2017, 13 oktober). *Een verder reikende verantwoordelijkheid*. Geraadpleegd op: https://drive.google.com/file/d/13J0ggTfNrtd8sxjm4_cvs-Tzg54DQ2z/view
- Human Rights Watch. (2001). *Discrimination Against Palestinian Arab Children in Israel's Schools*. Geraadpleegd op: <https://www.hrw.org/report/2001/09/30/second-class/discrimination-against-palestinian-arab-children-israels-schools>
- Human Rights Watch. (2017). *Israel: 50 Years of Occupation Abuses, Ramp Up Pressure for Accountability on all Sides*. Geraadpleegd op: <https://www.hrw.org/news/2017/06/04/israel-50-years-occupation-abuses>
- Hunter, M.L. (2011). *Story-based Inquiry: A manual for investigative journalists*. Parijs, Frankrijk: Unesco.

- Index Mundi. (2018). Israel Demographics Profile 2018. Geraadpleegd op:
https://www.indexmundi.com/israel/demographics_profile.html
- Israel Government, Embassy of Israel in The Netherlands. (z.j.). *Het staatsbestel*. Geraadpleegd op:
<http://embassies.gov.il/hague/AboutIsrael/Pages/Het%20staatsbestel.aspx>
- Israel Government, Ministry of Foreign Affairs. (2018). *Wave of terror 2015-2018*. Geraadpleegd op:
<http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Terrorism/Palestinian/Pages/Wave-of-terror-October-2015.aspx>
- Israel Government, The Knesset. (1992). *Basic Law: Human Dignity and Liberty*. Geraadpleegd op:
https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic3_eng.htm
- Israel Government, The Knesset. (z.j.). *Constitution for Israel*. Geraadpleegd op:
http://knesset.gov.il/constitution/ConstIntro_eng.htm
- Israel Press Council. (1996). *Rules of Professional Ethics of Journalism*. Geraadpleegd op:
<http://www.moaza.co.il/BRPortal/br/P102.jsp?arc=27521>
- Jewish People's Council (1948). *The Declaration of the Establishment of the State Israel*.
 Geraadpleegd op: <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/Declaration%20of%20Establishment%20of%20State%20of%20Israel.aspx>
- Jewish Virtual Library. (z.j.). *Israel Government & Politics: Constitution*. Geraadpleegd op:
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/constitution-of-israel>
- Johnston, R. (2018). *Summary of Terrorist Attacks in Israel*. Geraadpleegd op:
<http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/terrisraelsum.html>
- Josephus & Whiston, W. (1999). *The New Complete Works of Josephus*. Grand Rapids, MI: Kregel Publications.
- Katz, S.T. (2006). *The Cambridge History of Judaism. Volume 4. The Late Roman-Rabbinic Period*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Kershner, I. (2016, 19 juli). Israeli Parliament Passes Law Enabling Ouster of Legislators. *The New York Times*. Geraadpleegd op:
<https://www.nytimes.com/2016/07/20/world/middleeast/israel-knesset-zoabi-ngos-parliament-ouster-arab-palestinian.html>

- Koelé, T. (2018, 10 april). Aartsvijanden Iran en Israël staan steeds dichtertegenover elkaar. De *Volkskrant*. Geraadpleegd op: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aartsvijanden-iran-en-israel-staan-steeds-dichter-tegenover-elkaar~b975e15d/>
- Kubovich, Y. (2018, 21 juni). 'Israel Might Have No Choice but to Launch a Large-scale Military Operation in Gaza,' Minister Says. *Haaretz*. Geraadpleegd op: <https://www.haaretz.com/israel-news/we-may-have-no-choice-but-to-launch-gaza-op-minister-says-1.6197619>
- Kussendrager, N. & van der Lugt, D. (2007). Basisboek Journalistiek. Groningen/Houten, Nederland: Wolters-Noordhoff.
- Liebermann, O. (2015, 14 maart). How does Israel's parliament work? *CNN*. Geraadpleegd op: <https://edition.cnn.com/2015/03/14/world/israel-knesset-explainer/index.html>
- Marcus, J. (2018, 10 mei). Israel v Iran: Are they heading for a war? *BBC News*. Geraadpleegd op: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44067804>
- McKernan, B. (2017, 12 januari). Half a million Arab Israeli workers strike over demolition of illegal Palestinian homes. *Independent*. Geraadpleegd op: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/arab-israel-workers-half-million-strike-illegal-palestinian-home-demolitions-a7523691.html>
- Media Pulse. (z.j.). *Israel print media landscape*. Geraadpleegd op: <http://www.mediapulse.co.il/israel-tv-media-landscape/israel-print-media-landscape/>
- Morley, J. (2005, 10 augustus). Israeli Withdrawal From Gaza Explained. *The Washington Post*. Geraadpleegd op: https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?destination=%2fwp-dyn%2fcontent%2farticle%2f2005%2f08%2f10%2fAR2005081000713.html%3f&utm_term=.2268bb91a2e2
- Muller, A. (2018, 22 maart). Alternatieven voor de tweestatenoplossing. *Reformatorisch Dagblad*. Geraadpleegd op: <https://www.rd.nl/vandaag/buitenland/alternatieven-voor-de-tweestatenoplossing-1.1446687>
- New Israel Fund. (z. j.). *Values*. Geraadpleegd op: <https://www.nif.org/about/values/>
- Norton, A.R. (2001). Civil Society in the Middle East, volume 2. Geraadpleegd op: https://books.google.nl/books?id=k61qG1OIL4C&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Pew Research Center. (2016). *Israel's Religiously Divided Society: Deep gulfs among Jews, as well as between Jews and Arabs, over political values and religion's role in public life*. Geraadpleegd op:

<http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2016/03/Israel-Survey-Full-Report.pdf>

ProDemos. (z.j.). *Kenmerken van een (representatieve) democratie*. Geraadpleegd op:

<https://www.prodemos.nl/leer/informatie-over-politiek/wat-is-een-democratie/kenmerken-representatieve-democratie/>

Quince, A. (2017, 22 maart). How democratic is Israel? *ABC News*. Geraadpleegd op:

<http://www.abc.net.au/news/2017-03-22/how-democratic-is-israel/8373786>

Roelants, C. (2018, 14 mei). Iran moet banger zijn voor Israël dan Israël voor Iran. *NRC*.

Geraadpleegd op: <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/14/iran-moet-banger-zijn-voor-israel-dan-israel-voor-iran-a1602794>

Rudoren, J. (2014, 4 augustus). Military Censorship in Israel. *The New York Times*. Geraadpleegd op:

<https://www.nytimes.com/times-insider/2014/08/04/on-censors-and-gag-orders-in-israel/>

Shaham, U. (2017, 6 april). New law stiffens punishment for construction violations. *The Jerusalem Post*. Geraadpleegd op: <https://www.jpost.com/Israel-News/Politics-And-Diplomacy/New-law-stiffens-punishment-for-construction-violations-486234>

Sherwood, H. (2017, 30 januari). Haneen Zoabi: 'Israel is the only country not shocked by or afraid of Trump'. *The Guardian*. Geraadpleegd op:

<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/jan/30/haneen-zoabi-israel-only-country-not-shocked-afraid-trump>

Spreekbuis. (2018). *Sterke daling oplage TV-gidsen*. Geraadpleegd op: <http://www.spreekbuis.nl/sterke-daling-oplage-tv-gidsen>

The Abraham Fund Initiatives. (2017). *Monitoring Report: Implementation of Government Resolution towards representation of Arab, Druze and Circassian Populations in Public Service*.

Geraadpleegd op: <http://iataskforce.org/resources/view/1532>

The Association for Civil Right in Israel. (2017). *Situation Report: The State of Human Rights in Israel and the OPT 2017*. Geraadpleegd op: <https://www.acri.org.il/en/wp-content/uploads/2017/12/State2017.pdf>

- The Times of Israel. (2016, 16 december). PM to meet with Amona residents, pledges to demolish illegal construction 'all over Israel'. *The Times of Israel*. Geraadpleegd op: <https://www.timesofisrael.com/as-amona-evacuation-looms-pm-pledges-to-demolish-illegalconstruction-all-over-israel/>
- Thompson, M. (2012, 19 november). Iron Dome: A Missile Shield That Works. *Time*. Geraadpleegd op: <http://nation.time.com/2012/11/19/iron-dome-a-missile-shield-that-works/>
- Trouw. (2018, 5 mei). Harde confrontaties in Gaza bij 'Mars van de terugkeer'. *Trouw*. Geraadpleegd op: <https://www.trouw.nl/home/harde-confrontaties-in-gaza-bij-mars-van-de-terugkeer-~a0bcd3e8/>
- Turnbull, M. (z.j.). *First Speech*. Geraadpleegd op: <https://www.malcolmtturnbull.com.au/meet-malcolm/first-speech>
- United Nations, General Assembly. (1947). *Resolution 181 (II). Future government of Palestine*. Geraadpleegd op: <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>
- Universiteit van Amsterdam, Duitsland Instituut. (z.j.). *19e-eeuws antisemitisme*. Geraadpleegd op: <https://duitslandinstituut.nl/naslagwerk/33/19e-eeuws-antisemitisme#>
- Van der Straten, M. (2018). *Jaarplan EO Visie 2018*. Geraadpleegd op: EO Visie redactiearchief.
- World Population Review. (2018). *Israel Population 2018*. Geraadpleegd op: <http://worldpopulationreview.com/countries/israel-population/>

Schrijven
over Israël:
waarom
is dat zo
moeilijk?

OVER JODEN EN PAL ESTIJN EN

(BLIJF LEZEN!)

Ingezonden brieven en e-mails komen bij *Visie* dagelijks binnen. Maar als er één onderwerp is dat veel (boze) post oplevert, is het Israël. *Visie*-redacteur Femke verbaast zich regelmatig over de harde toon en vraagt zich af: waarom is schrijven over Israël en Palestijnen zo'n mijnenveld? En hoe zit dit bij andere christelijke media?

Inmiddels heb ik voor *Visie* honderden artikelen geschreven, over allerlei onderwerpen. Nooit eerder stond mijn naam boven een verhaal over Israël. Dat dit nu wel zo is, vind ik een beetje spannend. Ik begrijp de gevoeligheid van het thema, maar snap niet waarom mensen zo snel over de kook raken als het over Israël gaat. De reacties zijn soms extreem fel. Christenen verschillen over veel dingen van mening zonder dat ze daar meteen ruzie over krijgen. Waarom is Israël een uitzondering? Ik vraag het mijn eigen hoofdredacteur, en bel met het *Nederlands Dagblad* en het *Reformatorisch Dagblad*.

Pittige reacties

"Het is waar," zegt *Visie*-hoofdredacteur Marco van der Straten. "Israël lijkt bijna een heilig onderwerp waar je niet te veel aan mag morrelen. Als we niet alles omarmen wat Israël doet, komen er meteen pittige reacties van lezers. Soms nemen we zo'n brief voor kennisgeving aan. Als we denken dat een reactie representatief is voor wat meer mensen vinden, plaatsen we 'm in *Visie*. Omdat we veel post krijgen, kunnen we niet overal op reageren. Soms

'Het is lastig door die heftige taal heen te prikken'

slaan mensen in hun reactie de plank echt mis en vragen we ons af of ze het artikel überhaupt gelezen hebben. Het lijkt wel alsof sommigen al afhaken als het woord 'Palestijnen' in de kop staat. 'Lees het verhaal nog eens', is dan meestal onze suggestie. Meestal komt het dan goed."

Eenzijdig

Voor Wim Kranendonk, hoofdredacteur van het *Reformatorisch Dagblad*, is dit slechts deels herkenbaar. "Het is niet zo dat we honderden brieven krijgen, al

ontvangen we van tijd tot tijd wel reacties. Soms van instemming en andere keren van verontwaardiging. We merken dat het thema Israël behoorlijk leeft onder onze achterban."

Brieven probeert de redactie zo veel mogelijk te beantwoorden, al houden ze daarbij altijd vast aan hun eigen koers. "Het is van het RD bekend dat we sympathie hebben voor het Joodse volk en begrip willen tonen voor de moeilijke positie van de staat Israël, waarbij we vinden dat er ook ruimte en een legitieme leefomgeving moet zijn voor de Palestijnen. Het uitvergroten van Israëlische acties zonder daarbij aandacht te vragen voor wat er vanaf de Palestijnse of Arabische zijde gebeurt, vinden wij eenzijdig."

Kritische noot

"Ja hoor, ook hier is Israël de absolute nummer één als het gaat om lezersreacties," vertelt Jan van Benthem, buitenlandcommentator van het *Nederlands Dagblad*. "Al moet ik erbij zeggen dat het iets minder lijkt te worden. Logisch, want er zijn minder conflicten waarbij Israël direct betrokken is." Inmiddels is de journalist zo uitbundig uitgescholden voor alles wat mooi en lelijk is, dat hij zich daar niets meer van aantrekt. Hij noemt het een nadeel dat de zwaarste scheldpartijen vooral van mensen komen die Israël door dik en dun steunen. "Zij willen geen kritische noot horen. En als je die wel benoemt, zeggen ze dat je pro-Palestijns bent, een vijand van Israël. Het is lastig door die heftige taal heen te prikken om te zien of er argumentatie achter zit die misschien hout snijdt."

Goedbedoeld

Als het ND een gevoelige snaar raakt, sturen lezers via Facebook en Twitter veel berichten van pro-Israëlische media door naar de redactie. "Bij die voorbeelden schrijven ze dan: 'Je weet toch wel wat de Palestijnen Israël aandoen?' Die berichtjes zijn goedbedoeld, maar zijn negen van

de tien keer nep. Foto's zijn vaak ergens anders gemaakt, één keer kwam het beeld zelfs uit een horrorfilm." Gelukkig zijn er onderzoeksmethoden om te achterhalen of dit soort berichten

'Israël lijkt bijna een heilig onderwerp'

kloppen. "Vroeger kostte dat uren. Nu weten we soms binnen tien minuten al of iets waar is. We hebben een jaar lang alle pro-Israël berichten gecheckt die we binnenkregen. In die tijd was er één berichtje dat klopte. De rest was meuk."

Niet hetzelfde

Op de vraag waar die gevoeligheid rond Israël vandaan komt, antwoorden de drie heren hetzelfde: het land is diep verbonden met de essentie van het christendom. "In de Bijbel lezen we hoe God Zijn weg gaat met het Joodse volk en wordt duidelijk onderstreept dat het Zijn volk is," zegt *Visie*-hoofdredacteur Marco van der Straten. Mensen blijven er volgens hem vanuit dat licht naar kijken: Israël is Gods volk, dus alles wat Israël doet, is goed. "Maar daarmee zet je de officieel seculiere staat van Israël, de politiek, op één lijn met het volk uit de Bijbel. Persoonlijk vind ik dat je daarin onderscheid moet maken." Daar is Jan van Benthem het mee eens. "Een regering die zegt zich aan de grondwet en democratische principes te willen houden, moet daarop getoetst worden. En als ik dat doe, schrijf ik dus over de Israëlische regering of over de premier van de staat Israël. En niet over de Joden in Israël. Ik probeer altijd uit te leggen dat de twee dingen niet hetzelfde zijn." Marco: "Precies. We ontkennen niet wat er in de Bijbel staat en voelen de verbondenheid met Israël ook. Niet voor niets organiseren we regelmatig EO-ledenreizen naar Israël. Maar dat betekent niet dat we niet eerlijk willen kijken naar dingen die misgaan."

Bijlage 2 – Analyse van het thema Israël in Visie

1. Visie 18, 2017, pagina 42, Pieter-Jan Rodenburg

Rubriek: Visie Gidst.

Inhoud: Een recensie van één pagina over de Israëlische televisieserie *Fauda*. In de serie sparen de Israëlische schrijvers hun eigen cultuur niet, schrijft de auteur. “Makkelijke antwoorden geeft de serie niet. Maar wel een kleine blik in de motieven en de wereld van de strijd tussen Palestijnen en Joden. Daarbij werden de makers zowel uit Israëlische als uit Palestijnse hoek beschuldigd van partijdigheid; doorgaans een teken van balans.” Maar ook: “De serie gaat niet over politieke of religieuze waarheden, maar over mensen en hun relaties.”

Sentiment: Neutraal.

2. Visie 19, 2017, pagina 7, Marian van Vugt

Rubriek: Welkom bij de EO.

Inhoud: Zingen in Jeruzalem. Kort verslagje van de EO-ledenreizen naar Israël.

Sentiment: Positief.

3. Visie 19, 2017, pagina 44, Wilke Stuij

Rubriek: Ondertussen bij BEAM.

Inhoud: Kort berichtje. BEAM zit met tachtig man in Israël. Een groot feest vol onvergetelijke momenten!

Sentiment: Positief.

4. Visie 20, 2017, pagina 8, Marian van Vugt

Rubriek: Weekaanbieding.

Inhoud: Korte aanbieding voor de dvd *Jerusalem*, een drieluik van de BBC over Jeruzalem en de bijzondere positie van de stad.

Sentiment: Positief.

5. Visie 21, 2017, pagina 18, Mirjam Hollebrandse

Rubriek: Nieuws

Inhoud: Interview van één pagina met Tineke Arentze van de Stichting voor Boete & Verzoening over de werkweek voor het onderhoud van Joodse begraafplaatsen in Nederland. Niet specifiek over Israël, maar over Joodse mensen in Nederland. “We zijn ons bewust van de pijn die nog leeft onder

Joodse mensen en willen laten zien dat we verdriet hebben over het leed dat hun de afgelopen jaren is aangedaan.”

Sentiment: Positief.

6. Visie 22, 2017, pagina 19, Mirjam Hollebrandse

Rubriek: Nieuws.

Inhoud: Kort nieuwsberichtje over een onderscheiding voor de burgemeester van Bethlehem.

“Baboun getuigde hoe de inwoners van Bethlehem in een ommuurde stad moeten (over)leven.”

Sentiment: Neutraal, al schemert in het woord ‘overleven’ een voorzichtige mening in door.

7. Visie 23, 2017, pagina 18, Hester Nagelhout

Rubriek: Nieuws.

Inhoud: Interview van één pagina met de Joodse documentairemaker Marcel Prins. In zijn drieluik *Daarom ben ik hier* toetst hij de publieke opinie aan de hand van historische ontwikkelingen en interviews met directbetrokkenen. “De publieke opinie over Israël is veranderd van overdreven positief naar extreem negatief. (...) Ik zou het mooi vinden als mensen door de serie een genuanceerdere blik op Israël krijgen.”

Sentiment: Positief, de maker neemt het op voor Israël.

8. Visie 23, 2017, pagina 50, Bart van Delen

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging *EO Live*, een EO-radioprogramma op NPO RADIO 5, waarin Alfred Edelstein, eindredacteur Joodse programmering bij de EO, vooruitblijkt op de documentaireserie *Daarom ben ik hier*. Schrijfster Hyacinth Bos gaat in datzelfde programma in op haar boek *Waarom Israël?* en de plaats die Israël inneemt in Gods plannen met deze wereld.

Sentiment: Neutraal.

9. Visie 23, 2017, pagina 56, Bart van Delen

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging voor de documentaireserie *Daarom ben ik hier*. “Vroeger werden joden vaak gezien als ‘exoten’ uit het oosten die niet in Europa thuishoorden, nu als ‘witte machthebbers’ die niet in het Midden-Oosten thuishoren.”

Sentiment: Positief, de maker neemt het op voor Israël.

10. Visie 24, 2017, pagina 4-5, Maarten Nota

Rubriek: Schepping.

Inhoud: Een spread met daarop een grote foto van een tank in de zee. In de korte tekst staat een aankondiging voor tweede aflevering van de documentaireserie *Daarom ben ik hier*.

Sentiment: Positief.

11. Visie 24, 2017, pagina 74, Bart van Delen

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Hoe verdedig je Israël in deze tijd in Nederland? Documentairemaker Heleen Minderaa volgde de Israëlische ambassadeur Haim Divon. Hij probeerde zijn land zo goed mogelijk te dienen en te verdedigen.

Sentiment: Positief, de nadruk ligt op de kant van Israël.

12. Visie 25-26, 2017, pagina 18, Hester Nagelhout

Rubriek: Quote.

Inhoud: ‘Eerst werden Joden gehaat om hun geloof, toen om hun ras, nu om hun staat.’ – Filmmaker Marcel Prins n.a.v. zijn driedelige EO-serie *Daarom ben ik hier*.

Sentiment: Positief, nadruk op Joden als slachtoffer.

13. Visie 27-28, 2017, pagina 36-39, Mirjam Hollebrandse

Rubriek: Interview.

Inhoud: Groot interview met voormalig Fatah-strijder Tass Saada. Hij zat vol haat jegens Joden, omdat zij – zo geloofde hij jarenlang – degenen waren die zijn familie begin jaren 50 uit het Palestijnse Jaffa hadden verdreven. Hij sloot zich aan bij Fatah, en was sluipschutter en de lijfwacht van Yasser Arafat. In dit interview vertelt hij hoe hij Joden haatte: “De enige goede Jood was voor mij een dode Jood.” Nu hij christen is, heeft hij Joden juist lief. Een typisch voorbeeld van een hoopvol *Visie*-verhaal.

Sentiment: Positief.

14. Visie 29-30, 2017, pagina 49, Hester Nagelhout

Rubriek: Mediaspread.

Inhoud: In een als infographic vormgegeven artikel over de EO-serie *Van Ninevé naar Nazareth*, staat beschreven hoe presentator Kefah Allush zijn geboortegrond bezoekt: Bethlehem, Palestijns gebied. Hier ontmoet hij een Palestijn die naast de tien meter hoge, Israëlische muur woont. Hij

verbouwt hier originele, Palestijnse wijn. In Nazareth ontmoet Kefah een Palestijnse jongeman die dient in het Israëliëse leger.

Sentiment: Neutraal.

15. Visie 33-34, 2017, pagina 60, Femke Taale

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging van *Musica Religiosa*, een EO-radioprogramma op NPO Radio 5. God had het volk opdracht gegeven drie keer per jaar naar Jeruzalem te gaan. Deze opdracht was een oefening om het hele leven te zien als een reis, een reis naar God. Op weg naar Jeruzalem zong het volk liederen. Psalm 121 is zo'n pelgrimslied. Wie kiest om in vertrouwen op Hem te reizen, wordt in de Psalm bemoedigd.

Sentiment: Positief, bijzondere positie Jeruzalem in de Bijbel wordt benadrukt.

16. Visie 33-34, 2017, pagina 72, Femke Taale

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging van de documentaire *2Doc: Forever Pure*. Deze documentaire gaat over Beitar Jerusalem F.C., een voetbalclub uit Jeruzalem. Tot het seizoen 2012-2013 contracteerde deze club geen moslims. Het was een 'moslimvrije' club. Als dit verandert, beginnen fans een zeer racistische campagne en loopt de situatie bij de club totaal uit de hand.

Sentiment: Negatief, racisme onder Israëliërs jegens moslims.

17. Visie 33-34, 2017, pagina 122, Femke Taale

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging voor het EO-programma *Van Ninevé naar Nazareth*. Presentator Kefah Allush verzamelt hoopvolle verhalen onder Palestijnen.

Sentiment: Neutraal.

18. Visie 36, 2017, pagina 99, Willeke Brouwer

Rubriek: Beloofd = Beloofd.

Inhoud: Illustratie van een Bijbeltekst, Amos 5:4: 'Dit zegt de Heer tegen Israël: Zoek mij en leef!'

Sentiment: Positief.

19. Visie 39, 2017, pagina 9, ingezonden brief van Geja Lahpor

Rubriek: Welkom bij de EO.

Inhoud: Een reactie op de uitzending over Palestijnen in het EO-programma *Van Ninevé naar Nazareth*. De lezeres benadrukt dat christelijke Palestijnen worden bedreigd door de Palestijnse autoriteiten, en ook dat de veiligheidsmuur in Bethlehem een zelfverdedigingsreactie is van Israël na aanslagen tegen Joden.

Sentiment: Positief, neemt het op voor christelijke Palestijnen en Israël.

20. Visie 39, 2017, pagina 21, Sjoerd Wielenga

Rubriek: Nieuws.

Inhoud: Nieuwsberichtje over hoe antisemitisme nauw verweven is met de geschiedenis van de kerk. Bart Wallet, historicus aan de Vrije Universiteit zegt in het bericht: “Er zit meer antisemitisme in de Nederlandse protestantse traditie dan je denkt.”

Sentiment: Neutraal, beschouwend.

21. Visie 42, 2017, pagina 74, Bart van Delen

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging herhaling documentaireserie *Daarom ben ik hier*. Filmmaker Marcel Prins verhaalt over het veranderende imago van Israël in Nederland.

Sentiment: Neutraal.

22. Visie 43, 2017, pagina 4-5, Gert-Jan Schaap

Rubriek: Schepping

Inhoud: Foto van de Klaagmuur met daarbij een haiku. Aanleiding is het televisieprogramma de *Nationale Bijbelquiz*.

Sentiment: Positief.

23. Visie 45, 2017, pagina 7, Marco van der Straten

Rubriek: Welkom bij de EO.

Inhoud: In deze rubriek staat wekelijks een berichtje van de redactie. Deze week staat dat bericht in het teken van het bezoek dat *Visie*-hoofdredacteur Marco van der Straten bracht aan Israël. Op uitnodiging van de Israëlische regering waren honderddertig christelijke journalisten naar het land afgereisd om meer inzicht te krijgen in de actuele situatie in het land. In dit *Visie*-bericht omschrijft Marco een aantal van de ontmoetingen die hij heeft gehad. Ook is het een vooruitblik naar 2018: “In mei 2018 is het zeventig jaar geleden dat Israël werd gesticht. De EO wil daar ruimschoots aandacht aan besteden. Het informatieve bezoek aan Jeruzalem was er een mooie opmaat voor.”

Sentiment: Positief.

24. Visie 46, 2017, pagina 19, Sjoerd Wielenga

Rubriek: Nieuws.

Inhoud: De Nederlandse regering moet actief stelling nemen tegen het anti-Israëlsentiment bij VN-organisaties. Kamerleden Kees van der Staaij (SGP), Thierry Baudet (FvD) en Geert Wilders (PVV) dienden hierover een motie in, die met een ruime meerderheid werd aangenomen. Dit nieuwsberichtje informeert hier kort over.

Sentiment: Neutraal.

25. Visie 46, 2017, pagina 74, Bart van Delen

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging voor de televisieserie *Israël in Focus* van de christelijke televisiezender Family 7. In deze eerste aflevering komt Yechiel aan bod. Hij woont in Sderot, een stad vlakbij de Gazastrook. Hij vertelt hoe Hamas-strijders hun raketten afschieten vanuit de boomgaarden in de buurt.

Sentiment: Positief.

26. Visie 47, 2017, pagina 74, Bart van Delen

Rubriek: Visie Vooraf.

Inhoud: Aankondiging voor de tweede aflevering van de televisieserie *Israël in Focus* van de christelijke televisiezender Family 7. In deze uitzending staat Kay Wilson centraal. Zij overleefde ternauwernood een aanval door een Palestijnse terrorist. Heeft ze hoop dat Joden en Arabieren ooit vreedzaam zullen samenleven? “Ik haat Arabieren niet; ik heb zó veel Arabische vrienden,” benadrukt Kay. Maar ze heeft geen goed woord over voor hun leiders die mensen ophitsen. “Palestijnse kinderen worden getraind om mensen met een mes te lijf te gaan.”

Sentiment: Positief, pro-Israël.

27. Visie 50, 2017, pagina 27, Sjoerd Wielenga

Rubriek: Quote.

Inhoud: “Ik verbaas me erover hoeveel archeologische vondsten er de afgelopen jaren zijn gedaan in Jeruzalem en elders, die stroken met de Bijbelverhalen.’ Journalist Kristin Romey in het decembernummer van *National Geographic*.

Sentiment: Neutraal.

28. Visie 50, 2017, pagina 44, Rick de Gier

Rubriek: Film.

Inhoud: Een 1-pagina recensie over de Netflix-documentaire *One of Us*, waarin verschillende chassidische joden uit Brooklyn worden gevold die hebben besloten uit hun gemeenschap te stappen. Die keuze wordt in alle gevallen keihard bestraft. De recensent schrijft: “Ik heb *One of Us* niet als een ongenueerde of antireligieuze film ervaren. Wel als een heel pijnlijke film, waarin onrecht wordt blootgelegd.”

Sentiment: Neutraal.

29. Visie 51-52, 2017, pagina 76-77, Tirza van der Graaf

Rubriek: Dwars.

Inhoud: Interview met Anne-Mar over het EO-kinderprogramma *Kerstster van het jaar*. Hierin reist ze samen met bekende Zappers naar Israël om te kijken wie het meest van het kerstverhaal weet.

Sentiment: Positief.

30. Visie 51-52, 2017, pagina 87, Bart van Delen

Rubriek: Mediaspread.

Inhoud: Aankondiging voor het programma *Thuis* op de christelijke televisiezender Family 7. Tass Saada vertelt aan presentator Jan van den Bosch hoe hij zich als Palestijnse tiener bij de troepen van Arafat voegde. Tot hij zich bekeerde tot het christendom. Inmiddels werkt Tass al tien jaar in Jericho met de stichting Seeds of Hope, een verzoeningsproject voor islamitische, christelijk en joodse kinderen.

Sentiment: Neutraal, gericht op verbinding.

31. Visie 7, 2018, pagina 38-39, Marco van der Straten

Rubriek: Verdieping.

Inhoud: Ruim twee jaar geleden moesten Zendtijd voor Kerken, IKON en de Joodse Omroep van de overheid stoppen als zelfstandige organisaties. De EO kreeg de opdracht om het geluid van de protestantse kerken én de Joodse gemeenschap te laten horen. Dit artikel legt uit wat die zogenoemde representatietaken inhoudt. De joodse programma's worden door EO-leden gewaardeerd. “Veel christenen voelen zich van harte verbonden met het Joodse volk.”

Sentiment: Positief.

32. Visie 9, 2018, pagina 19, Tirza van der Graaf

Rubriek: Quote.

Inhoud: “Wij vinden dat er op deze post zo snel mogelijk weer iemand moet komen die pro-Israël is,” aldus SGP-senator Diederik van Dijk in het *Reformatorisch Dagblad* over de vrijgekomen functie van minister van Buitenlandse Zaken.

Sentiment: Positief.

33. Visie 12-13, 2018, pagina 21, Tirza van der Graaf

Rubriek: Nieuws.

Inhoud: Het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) heeft in 2017 meer meldingen van antisemitisme geregistreerd. Kort nieuwsbericht over antisemitisme in Nederland.

Sentiment: Neutraal.

34. Visie 18, 2018, pagina 45, Andries Knevel

Rubriek: Column.

Inhoud: In zijn column legt Andries uit waarom hij zo’n enorme band ervaart met het volk, het land en de staat Israël. Hij vertelt ook hoe hij op individueel vlak bekommernis voelt met zo veel goedwillende Palestijnen.

Sentiment: Positief, duidelijk pro-Israël.

Bijlage 3 – Transcript interview Marco van der Straten

V: Wat is de visie van de *Visie*-redactie op Israël?

A: We hebben geen visie hierop, niet in de zin van hoe het precies zit tenminste. *Visie* vertelt hoopvolle verhalen, pakt zaken journalistiek aan. Natuurlijk maken we daarin keuzes vanuit wie we zijn en wat onze overtuiging is als christenen. Maar dat is niet zo geharnast. We proberen goed vanuit verschillende perspectieven te kijken en ook verhalen vanaf Palestijnse zijde te belichten, bijvoorbeeld. Net zoals bij andere onderwerpen kijken naar wat er vanuit christelijk perspectief over Israël te zeggen is.

V: Maakt de redactie van *Visie* onderscheid tussen Israël als Gods volk en Israël de staat? Met andere woorden, vindt de redactie alles wat Israël doet goed?

A: Ja, daar maken we onderscheid tussen. In de Bijbel staan veel beloftes voor het volk Israël, God gaat zijn eigen weg met hen. We voelen ons van harte met dit volk verbonden en weten ook dat onze achterban dat belangrijk vindt.

Wat de politiek van de Israëlische regering betreft, geldt dat we vrij zijn om hier kritisch naar te kijken, net zoals we dat bij andere landen of onderwerpen doen. Ook dit spiegelen we vanuit onze blik op hoopvol leven en geloven. Soms kan dit ook een plek krijgen door juist ook een Palestijnse christen aan het woord te laten.

V: In het themanummer over Israël heeft de redactie ervoor gekozen vooral te focussen op het vieren van het jubileum. Het is niet (erg) kritisch. Waarom is deze keuze gemaakt?

A: Deze keuze is gemaakt vanuit de verbondenheid die we voelen met het volk Israël. Ook weten we dat onze abonnees het erg op prijs stellen als we hier aandacht aan geven. We hebben geen harde kritische lijn gekozen, maar zijn ook geen stevig (nieuws)platform. We hebben ervoor gekozen om Israël te belichten vanuit diverse inwoners. Daar kwam ook het Palestijnse verhaal bij aan bod.

V: In de praktijk blijkt dat *Visie* nauwelijks negatief bericht over Israël. Zou je dat willen veranderen? Waarom wel/niet?

A: Nee, niet per se. Ik voel me vrij om als het nodig is ook een kritisch verhaal over Israëlische politiek te plaatsen, maar omdat we in *Visie* vooral persoonlijke verhalen vertellen, past dat niet goed.

Visie vertelt vooral menselijke verhalen. We zoeken de balans tussen bevestigen en uitdagen. Onze abonnees moeten zich kunnen herkennen in onze aanpak, in de verhalen die ze lezen, zich als het

ware thuis voelen bij Visie. Dat geeft tegelijk de kans om ook schurende of meer confronterende verhalen niet uit de weg te gaan. In elk verhaal dat we maken moet duidelijk zijn dat we onze pay off 'hoopvol leven en geloven' waarmaken. Zelfs in de meest ruwe verhalen zoeken we naar een glimpje hoop.

Bijlage 4 – Transcript interview Maarten Vermeulen

V: In het afgelopen jaar (Visie 18 2017 t/m Visie 18 2018) heeft *Visie* niet kritisch over Israël geschreven. Daartegenover staan wel positieve en neutrale berichten. Typeert dit de houding van *Visie* ten opzichte van Israël?

A: Israël behoort samen met onderwerpen als homoseksualiteit en zondagsrust tot de klassieke christelijke hete hangijzers. De houding van de *Visie*-redactie tegenover deze onderwerpen is ambivalent: enerzijds leven er onder redactieleden uitgesproken meningen, anderzijds zijn we huiverig om in *Visie* te uitgesproken te zijn, omdat het (een deel van) onze lezers van ons vervreemdt. We doen er heel veel lezers domweg geen plezier mee als we kritische nieuwsberichten over Israël plaatsen.

Onder de EO-achterban heerst veel sympathie voor het Israëlische standpunt in de Palestijnse kwestie. Los van de theologische kant van het verhaal (het idee dat het huidige Israël hetzelfde is als het Bijbelse Israël en dus steun verdient is springlevend onder veel EO'ers) wordt met name journalistieke berichtgeving kritisch gevolgd: een veelgehoorde klacht is dat Nederlandse media vooral op Palestijnse hand zouden zijn en stelselmatig te weinig aandacht schenken aan het Israëlische perspectief. Dat alleen al maakt *Visie*-lezers gevoelig voor kritische berichten over Israël in *Visie*, een magazine dat ze beschouwen als 'huisvriend' en 'onder ons'. Dat is ook de toon die te bespeuren valt in brieven en reacties: het wordt ervaren als een vorm van verraad. Van *Visie* verwacht men een rechte rug tegenover de vooringenomen media.

V: *Visie* wil verhalen brengen over 'hoopvol leven en geloven'. Wat betekent dat?

A: *Visie* heeft geen traditie als het gaat om opinievorming. In die mix is weinig ruimte voor polarisatie. Dat betekent dat we over de christelijke hete hangijzers, waaronder Israël, een harmoniserende, verbindende toon zoeken. We kiezen eerder voor een verhaal waarin Palestijnen en Joden samenwerken dan voor een verhaal waarin Palestijnse boeren hun woede uiten over Israëlische maatregelen. We willen geen verhalen brengen waarin Palestijnen eenzijdig als terroristen worden afgeschilderd of Israeli's als nietsontziende bezetters.

Dat levert dus 'neutrale' berichtgeving op, voor zover dat mogelijk is. En positieve, hoopvolle verhalen waarin – eerlijk is eerlijk – het Israëlische perspectief vaak de boventoon voert, maar waarin we ook proberen stereotyperingen te vermijden. Niet omdat we bang zijn voor boze brieven, wel omdat we onze lezers goed kennen en weten waar hun interesses liggen. Al is het soms lastig te verteren dat lezers zo hoog van de toren blazen als we in alle redelijkheid en rekening houdend met de gevoeligheid van het thema, een Palestijns perspectief voor het voetlicht brengen.

V: Kun je stellen dat de achterban (tot op zekere hoogte) bepaalt hoe en wat *Visie* over Israël publiceert?

A: Vooropgesteld: de redactie bepaalt de inhoud van *Visie*, en niet de lezers. In *Visie* publiceren we verhalen over hoopvol leven en geloven, dat is steeds de leidraad. Als een verhaal over Israël of Palestina binnen dat kader past, is dat mooi. Maar het publiceren over Israël is geen doel *an sich*. Het is dus niet de achterban die bepaalt hoe en wat we over Israël publiceren, het is de redactieformule.

'Palestijnse christenen raken uitgeput'

Journaliste Rena Netjes was afgelopen week in het Midden-Oosten. Daar interviewde ze onder anderen Palestijnse christenen op de Westelijke Jordaanoever.

Wat is je opgevallen in gesprekken met hen?

"Er is geen licht aan het eind van de tunnel, vertelde een van de christelijke leiders mij. Israël is weliswaar een democratie, maar op de West Bank zien zij 'een compleet ander regime'. De gebieden die ik bezocht – Beit Sahour, Beit Jalaa en Bethlehem ten zuiden van Jeruzalem, op de West Bank – zijn overwegend christelijk. De christenen in Beit Sahour klinken behoorlijk uitgeput.

Volgens hen wordt er doelbewust grond geannexeerd, al dan niet in samenwerking met kolonisten. Dat betekent dat deze christelijke Palestijnen hun eeuwenoude familiegrond kwijtraken. En daarmee hun inkomsten en een toekomst voor hun kinderen."

Veel Palestijnse christenen verlaten de Westelijke Jordaanoever. Waarom?

"De christenen die ik sprak, vertelden mij dat ze veel last hebben van de oprukkende Joodse nederzettingen. En van de scheidingsmuur in het gebied. Die gaat dwars door christelijke Palestijnse dorpen heen en scheidt familieleden van elkaar. Veel (christelijke) Palestijnse boeren kunnen hun akkers niet meer bereiken. Bovendien wordt op de grond van een klooster

gebouwd. Verder geldt er voor Joodse kolonisten in het gebied civiel recht, maar leven de Palestijnen onder een veel zwaarder, militair rechtssysteem. Ook betalen Palestijnen twee keer zoveel voor water en zijn er wegen gebouwd waar alleen Israëli's over mogen rijden of lopen. Maar niet elke christen geeft de moed op. 'In deze grond liggen onze wortels als christenen; we laten ons er niet van verdrijven,' zei

BEELD: SHUTTERSTOCK

Muslah Eissa, woordvoerder van de Grieks-Orthodoxe Kerk."

Verwachten de christelijke Palestijnen iets van hun geloofsgenoten in bijvoorbeeld Nederland?

"De mensen die ik sprak, wijzen erop dat Jezus opstond tegen onrecht en opriep om gevangenen te bezoeken. Ze begrijpen niet goed waarom sommige Nederlandse christenen vrij kritiekloos achter 'de repressieve Westbank-politiek' van de Israëlische regering lijken te staan. 'Als je een groot hart hebt om van het Joodse volk te houden, dan moet er vast ook een hoekje in je hart zijn om van Palestijnen te houden. En als je niet van ons kunt houden, haat ons dan niet, maar wees neutraal', benadrukte de Palestijnse mensenrechtenactivist Rifat Kassis."

Bijlage 6 – Transcript interview Alfred Muller

V: Hoe ziet een werkdag van een Nederlandse correspondent in Israël eruit?

A: Het is elke dag anders. Ik kan wel zeggen wat de ideale dag is. De ideale dag is 's morgens vroeg beginnen met schrijven, en 's middags informatie verzamelen en 's avonds lezen. En dan vooral nieuws lezen. Als ik wil weten wat er in het land gebeurt, kost het me twee tot drie uur om al het nieuws te volgen. Afgezien van alle persconferenties, e-mails, interviews, persreizen...

V: Hoeveel uur werk je dan op een dag?

A: Tegenwoordig probeer ik vijf dagen per week te werken. Dat probeer ik. Afgezien van lezen en ontmoetingen zoals deze, want het is vandaag mijn vrije dag. En dan probeer ik om 21.00 uur op te houden. Dan werk ik van 7.00 uur tot 21.00 uur, maar daar zitten ook wel relaxte dingen tussen, zoals kranten lezen. Wat ik doe, is het nieuws volgen en daarover schrijven. Ik neem bepaalde onderwerpen, meestal aan actualiteit gebonden, en daar wordt een artikel voor gemaakt voor de krant.

V: Heb je altijd al journalist willen worden?

A: Toen ik hier kwam, rolde ik er een beetje in.

V: Je kwam hier in 1983. Waarom?

A: Mijn vrouw en ik wilden een tijdje Nederland uit. Minstens voor een jaar. Lachend: en dat is uitgelopen. We zijn verbonden aan een organisatie, de Near East Ministry. We zijn destijds ook in een groepsverband hier gekomen. En daar zijn we nog steeds bij. Werk ook voor ze. Ik schrijf voor ze en help met publicaties.

V: Hoe ben je het journalistieke werk dan ingerold?

A: Ik had wat gesprekken met mensen en leerde een Nederlandse journalist kennen. Die ging hier weg, en heeft toen mijn naam opgegeven bij de media waarvoor hij werkte. En van het een is het ander gekomen. In 1985, 1986 werkte ik al als journalist. Het is vrij snel begonnen.

V: Hoe staat het op dit moment met de relatie tussen Israël en Palestina? Kun je daar kort iets over zeggen?

A: Kijk, Palestina is een term die Palestijnen zelf gebruiken en die ook veel Nederlanders en buitenlanders gebruiken. Maar Palestina is nog niet officieel een staat. Palestijnen hebben de

ambitie om een staat op te richten, min of meer op de Westbank, Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook. Israël is daarover verdeeld. Sommigen willen dat niet, anderen willen dat wel. Er zijn natuurlijk alternatieven, zoals autonomie, zelfbestuur voor de Palestijnen. En daar is een conflict over. Er zijn veel Joden die zeggen: kijk, net op het gebied waar de Palestijnen een staat willen oprichten, op de Westelijke Jordaanoever, dat zijn Judea en Samaria, en die delen waren heel erg belangrijk in de Bijbelse, Oudtestamentische tijd. Dus dat is het hartland. En als er één plek in het land is dat erbij hoort, dan zijn het die gebieden wel. Dat behoort aan de Joden. Er zijn ook veel Joden die dat zeggen. In het volk zelf is er een enorme verdeeldheid over. Waar het heen gaat, dat moet je mij niet vragen, want dat weet ik niet. Op alles wat de toekomst aangaat, kan ik geen antwoord geven, want dat weet ik niet.

Het is natuurlijk wel een probleem als het zo blijft. Want op een zeker moment zijn de Joden dan in de minderheid tussen de Middellandse Zee en de Jordaan. Nu komt het al dicht bij elkaar. Hoeveel procent het is, dat ligt eraan wie je het vraagt, maar volgens sommige demografen is het al fifty-fifty. En dan kan het op een zeker moment zo zijn, en ik zou niet raar opkijken als dat gaat gebeuren, dat de Palestijnen zeggen: die staat van ons wordt niets meer, geef ons maar gewoon het Israëlisch staatsburgerschap. En voor Israël is dat een groot gevaar, want dan komen Joden in de minderheid. Je ziet dat de Knesset bezig is met het ontwerpen van wetten die dat scenario moeten voorkomen.

V: Wat is de termijn waarop dat zou kunnen gebeuren?

A: Dat weet ik niet. Er zijn wel veel Palestijnen die één seculiere, democratische staat willen voor iedereen. Waarin je de godsdiensten (islam, jodendom, christendom) scheidt van een democratische staat van iedereen. Dat idee is oud, en ik veronderstel dat het in de toekomst sterker kan worden. Maar Israël wil een Joodse staat zijn, en een democratische staat. Ze willen iedereen gelijke rechten geven. Ook de Arabische minderheid, die binnen Israël zelf zo'n twintig tot 21 procent is. Arabieren hebben allemaal stemrecht en dezelfde burgerlijke rechten, hoewel ze in de praktijk weleens gediscrimineerd worden, maar officieel is er gelijkheid voor de wet. Als je de Joodse staat wilt houden, met een Joodse meerderheid en Joodse symbolen en een Israëlische vlag die ook door het jodendom is beïnvloed, moet je zorgen dat je een grote Joodse meerderheid houdt binnen de staat. Dus je snapt wat het probleem is. Het is een groot probleem.

V: In een blog over Trump schreef je dat vrede stichten alleen mogelijk is als beide partijen vrede willen. Willen beide partijen vrede?

A: Er zijn mensen in beide groepen die vrede willen. Maar er is onder de politieke leiders onvoldoende bereidheid om de compromissen te sluiten die vrede mogelijk maken, op dit moment.

Aan beide kanten. Dus als dat zou gebeuren, dan is het mogelijk. Maar het is wel moeilijk. Want er moeten aan beide kanten concessies worden gedaan die erg pijnlijk zijn.

V: Kun je daar een voorbeeld van geven?

A: Nou, neem bijvoorbeeld de Oude Stad waar we nu zitten. Hoe moet dat worden verdeeld? Joden zeggen: we hebben hier eeuwenoude oude wortels. Moslims zeggen: we hebben hier eeuwenoude wortels. Christenen zeggen: we hebben hier eeuwenoude wortels. Waar hoort het dan bij? Hoe moet je dat verdelen? Moet de ene wijk onder Israëls bestuur blijven en de andere onder Palestijns bestuur komen? En hoe moet het met de Tempelberg? Dat is helemaal moeilijk. Het is een heilige plaats voor de islam, maar ook voor het jodendom en zeker ook voor het christendom, al maken christenen er niet zo'n punt van onder wiens bewind het staat. Dus dat is moeilijk.

En dan Palestijnse vluchtelingen. Die blijven staan op het recht om terug te keren naar Israël zelf. Maar daarmee breng je juist de Joodse meerderheid in gevaar, dus Israël kan daar niet mee akkoord gaan. En waar moeten de grenzen precies liggen? Welke veiligheidsmaatregelen moeten er genomen worden? Israël wil natuurlijk niet het risico lopen dat als er een Palestijnse staat komt, dat ze dan vanuit die staat worden aangevallen met raketten. Ik zie het voorlopig niet die kant op gaan. Het is al jarenlang alleen maar stagnatie, de zaak houden zoals het is. Israël wil de Palestijnse gebieden niet annexeren, maar wil zich ook niet terugtrekken. Ze willen het gewoon houden zoals het is.

V: Is die stagnatie vooral een politiek probleem? Ik ontmoet veel mensen die dat zeggen. Zij vinden dat het in de praktijk wel meevalt met die haat en nijd.

A: Dat is inderdaad het geval. Mijn vrouw Judith werkt in Yad Vashem, en heeft daar ook veel Arabische collega's. Kom je hier met Pasen, dan zie je dat veel Israëlische politieagenten die de orde moeten houden, allemaal Arabisch spreken. In de praktijk wordt er veel samengewerkt. Ook sommige opleidingsinstituten, zoals universiteiten, hebben Arabieren als studenten en ook als leraren. Als je in het Joodse gedeelte van Jeruzalem naar een drogist gaat, is de kans groot dat je door een Arabische apotheker of apothekersassistent wordt geholpen. Dat komt doordat veel Israëlische Arabieren en Palestijnen voor medische vakken kiezen. Veel buschauffeurs bij de Egged, een grote busmaatschappij hier, zijn Israëlische Arabier of Palestijn. Het gaat in het dagelijks leven behoorlijk door elkaar. De scheiding tussen Joodse wijken en Arabische wijken is op veel plaatsen nog wel sterk.

V: Je bezoekt hier ook een kerk. Hoe krijgt het conflict een plaats in de gemeente?

A: Dat politieke probleem is een splijtzwam binnen de hele samenleving, zo ook in de kerk. Als je met mensen praat, hoor je dat al terug in de terminologie die ze gebruiken. Praat iemand over de bezette gebieden of over Judea en Samaria? Dan hoor je al een beetje waar ze staan. Noemen ze het woord Arabier, maar gebruiken ze geen Palestijn en het woord Palestina komt zeker niet over hun lippen, dan weet je wel waar ze politiek staan. Dat is wel gemakkelijk als je met mensen praat. Je weet door de woordkeuze al in welke richting ze denken.

De kerken zijn verdeeld. Er is een sterke verdeling in de kerk. Bij de ene wat duidelijker dan bij de andere. De een praat er ook meer over dan de ander. Sommige kerken zijn mijns inziens veel te politiek bezig. Voorgangers spreken zich daar ook uit vanaf de preekstoel. Anderen praten er nooit over tijdens de dienst, maar wel als je met elkaar aan de koffie zit. Je hebt ook twee soorten theologie. Je hebt de theologie die stelt dat Israël een plaats heeft in het plan van God, dat het een stukje vervulling van de profetie is dat Joden terugkeren naar het land Israël. Dat de staat Israël is opgericht, is ook een teken van Gods trouw. Dat is de ene kant. Aan de andere kant heb je kerken die zeggen: de kerk heeft de plaats van Israël ingenomen. Israël is die bijzondere positie kwijt. Zij hangen de vervangingstheologie aan. In heel veel Arabische kerken is de vervangingstheologie sterk aanwezig. In heel veel buitenlandse kerken, zoals hier bijvoorbeeld in de Christ Church, is veel meer visie voor Israël. Er zijn ook kerken, zoals de onze, die zeggen: we moeten duidelijk de nadruk leggen op Gods liefde voor beide groepen en proberen bij te dragen aan de verzoening en bij te dragen aan het bruggen bouwen.

V: Dat laatste klinkt wel heel ideaal. In Nederland splitsen kerken wel om minder. Hoe kan de gemeente toch bij elkaar blijven?

A: Je moet elkaar de ruimte geven en niet te veel als kerk vanaf de preekstoel politieke statements maken.

V: Is er dan alleen ruimte voor leden die er zelf ook genuanceerd over denken of is er ook plaats voor mensen die aan één kant staan?

A: Zeker. Heel veel mensen staan aan de ene of de andere kant. Maar omdat er niet over gepraat wordt, en men elkaar de ruimte geeft, kan dat allemaal in dezelfde kerk. Mensen zelf hebben wel meningen, absoluut.

V: Wat mooi om dan toch samen kerk te zijn.

A: Ja. Sterker nog, je hebt ook groepen gelovigen van beide zijden die bij elkaar komen. Messiaans-

Joodse gelovigen aan de Israëlsche kant en Palestijnse christenen aan de andere kant. Ze ontmoeten elkaar en praten over verzoening. Dat is een moeilijk proces.

V: Aan de woorden van iemand kun jij horen waar iemand staat. Hoe kies jij zelf je woorden?

A: Dat ligt heel erg aan de context. Soms, als je een rapport citeert van een mensenrechtenorganisatie en die heeft het over de bezette gebieden, citeer ik dat. Dan heb ik het dus over de bezette gebieden. Maar als je een interview hebt met iemand die in een nederzetting woont en hij of zij gebruikt Judea en Samaria, dan citeer ik dat. Mijn eigen woorden probeer ik zo neutraal en gebalanceerd mogelijk te houden. In dit geval meestal Westelijke Jordaanoever en Gazastrook.

V: Wat is je politieke standpunt?

A: Euh, nou ja, ik ben natuurlijk Nederlander, dus ik mag hier niet stemmen. Maar ik zou wel heel erg kiezen voor gematigde groepen in het land, voor degenen die bruggen willen bouwen en vrede willen sluiten en voor verzoening willen werken.

V: Krijg je vanuit Nederland veel reacties op je werk?

A: Heel veel. Mensen vinden me te pro-Israël en anti-Palestijns. Of ik heb juist veel te veel kritiek op Israël. Het komt allebei voor en je doet het nooit goed. Je krijgt veel kritiek. Ik zie de dingen meestal voorbijkomen op Facebook. Soms moet ik er echt om lachen. Waar halen ze het toch vandaan? Ik reageer er zelden op. Dat vind ik jammer van de energie. Laat de mensen gewoon hun eigen wereldjes creëren, hun eigen fantasiebolletjes hebben. Mensen die hier het minst geweest zijn en die het slechtst geïnformeerd zijn, weten het gek genoeg altijd het beste.

V: Hoe is het voor jou om hier te wonen?

A: Uit het feit dat Judith en ik de helft van de zeventig jaar hier hebben gezeten, we zijn hier sinds 1983, blijkt dat het heel goed bevalt. We zeggen niet dat we altijd hier zullen blijven. We willen ook een keer weer terug naar Nederland, al weet ik niet wanneer. Ik hoop dat we nog een aantal jaren blijven zitten. Het is een bijzonder interessant land. Ik luister ook weleens naar het Nederlandse nieuws, ook omdat ik Nederlands wil horen en omdat ik wil weten wat er in Nederland gebeurt. Maar de politiek is hier veel interessanter om te volgen. Net als de ontwikkelingen in samenleving, wetenschap, kunst, cultuur, economie en niet te vergeten de archeologie. En de Bijbelse archeologie. Er wordt steeds meer ontdekt uit de tijd van de Bijbel. En de mensen zelf zijn ook bijzonder. Er wonen hier steeds meer oude mensen die enorm boeiende levensverhalen hebben.

Het is interessant om te luisteren naar wat ze allemaal hebben meegemaakt. Ja, het is een uiterst boeiend land. Je vervelt je nooit. Soms moet ik eventjes een break nemen, zo 's avonds laat. Even iets doen wat niet met het Midden-Oosten te maken heeft.

V: Wat doe je dan?

A: Bijvoorbeeld Nederlandse literatuur lezen, naar klassieke muziek luisteren: dat soort dingen.

V: Je woont als christen in Israël. Is dat een meerwaarde voor je geloof?

A: Denk ik wel. Wij christenen komen voort uit het jodendom. Ik beschouw dat ook als onze moederreligie. We zijn wat dat betreft nauw met elkaar verbonden. Je kunt het christendom niet los zien van het jodendom. Als je hier woont, ga je veel dingen beter begrijpen. Neem de geografie. Er staat bijvoorbeeld in de Bijbel dat er een reiziger was die naar Jericho ging, en de weg was eenzaam. Als je daar zelf heen reist, begrijp je ook waarom. Die weg ligt helemaal in de regenschaduw, dus mensen konden daar niet wonen. Als je in Israël woont, wordt de Bijbel duidelijker en gaat de Bijbel duidelijker spreken. Ook omdat er zoveel gebouwd wordt. Als een aannemer iets tegenkomt in de grond wat archeologische resten zijn, moet de archeologische dienst onderzoek doen. En zo neemt archeologische kennis steeds verder toe. Dingen die gevonden worden, hebben vaak betrekking op de Bijbelse tijd of op de vroegchristelijke tijd. Dat maakt het heel interessant om hier te wonen als christen. Ik vind ook dat alle christenen op vakantie naar Israël moeten komen. Het liefst meer dan één keer. Dat gaat trouwens ook heel goed, want is druk met toeristen op het ogenblik.

V: Maar het is ook een land met spanningen. Wat merk je daarvan?

A: Ondanks dat het erg mooi is hier, kan het allemaal nog veel beter. En als Israël en de Palestijnen vrede zouden hebben, zouden de kansen voor het land nog veel groter zijn. Er wordt nu veel tijd, energie en talent gestoken in de veiligheid van het land. Dat is ook nodig. Maar als er vrede komt, kan dat naar beneden en kun je dat gebruiken voor onderwijs, medische zorg en wetenschappelijk onderzoek.

Er is inderdaad ook altijd een veiligheidsprobleem. Daar zijn Judith en ik ons bewust van. Er kan altijd opeens iemand zijn die met een mes gaat steken op het publiek. En het is nu gelukkig vrij rustig, maar er kan altijd ergens een bomexplosie zijn. Er is ook kans op oorlog. Kans op oorlog met Hezbollah en met Iran. En met Trump en Poetin wordt het er niet veiliger op. En ook het gevaar van natuurrampen is aanwezig, aardbevingen en dergelijke. Dus ja, bescherming is wel een onderwerp voor gebed. Als mensen ergens voor willen bidden, bid dan voor vrede voor Jeruzalem en voor

bescherming van Israël en van de Palestijnen. Voor allebei. Voor Joden en Arabieren.

V: Toch wonen jullie hier en nemen jullie die risico's.

A: Bescherming is een onderwerp voor gebed, ook voor onszelf. Maar je loopt altijd risico's, ook in Nederland. Je kunt gevaar nooit helemaal ontwijken. Het is al met al genomen wel veilig hier.

Absoluut. Als je nagaat dat de meeste slachtoffers hier in het verkeer vallen. Het verkeer is het grote gevaar. Aan de andere kant is het land ook heel goed beveiligd. Er is veel veiligheidspersoneel overal. Plus er is een goede raketparaplu. Die is waarschijnlijk nergens zo goed ontwikkeld als hier.

V: De Iron Dome?

A: Ja, de Iron Dome voor korte afstanden. En de Davids Slinger voor middellange afstanden en de Arrow voor ballistische raketten die van heel ver komen. De bedoeling is dat de bescherming honderd procent gaat worden. Dat zal het nooit worden, denk ik. Maar het moet wel lukken om het heel ver op te voeren. De prestaties van de Iron Dome zijn onvoorstelbaar goed.

V: Kun je een voorbeeld van een moment waarop je je onveilig voelde?

A: Ja, zeker. De eerste keer dat je luchtalarm meemaakt, dat was voor mij in 1991 toen Irak Israël aanviel met Scud-raketten. Toen was het niet zeker of het chemische wapens zouden zijn, dus bijna iedereen had een gasmasker gekregen. Je weet wat je moet doen als er een luchtalarm is, want dat wordt de dagen daarvoor gezegd. Toch is de eerste keer dat je het meemaakt echt heel eng. De tweede keer went het een beetje, de derde keer nog meer. Daarna is het nog veel vaker gebeurd, een luchtalarm omdat er raketten werden geschoten.

Dat luchtalarm is nu beter geworden. Als er nu raketten afgeschoten worden naar Tel Aviv, gaat daar het alarm af, maar niet hier. *Haalt iPhone tevoorschijn en zoekt de app Red Alert op.* De laatste keer was begin deze maand, in de buurt van de Gazastrook. Dan gaat daar het alarm.

V: Hoe klinkt dat alarm?

A: *Laat het alarm horen via de app.* Het is een vrouwenstem die door luidsprekers klinkt en een sirene die je hoort in de lucht. Ik zal 'm gauw wegdoen voordat mensen wegduiken.

V: Heb je nooit gedacht: ik ga terug?

A: Om de veiligheid? Nee. Een andere tijd waarin het onveilig was, was eigenlijk nog moeilijker dan de eerste keer. Dat was een lange periode tussen 2000 en 2004. Gedurende die jaren waren er

geregeld bomaanslagen op bussen, restaurants, winkelcentra en op straat. Eigenlijk overal waar mensen bij elkaar waren. Ook bij ons in de buurt. En ook in het centrum van de stad hier. Dat kun je dan heel goed horen. Als journalist ga ik er dan op af, en dat is verschrikkelijk. Ik heb foto's gemaakt die ik nooit heb gepubliceerd. Het was een enge tijd.

V: Wat is er na 2004 veranderd?

A: De bouw van de veiligheidsbarrière heeft geholpen. Ook de samenwerking tussen de Palestijnse politie en het Israëlische leger is verbeterd. De Palestijnse politie voorkomt ook heel veel. Dat komt doordat het leger betere inlichtingen heeft over mensen die aanslagen willen plegen. *Pakt telefoon er weer bij.* Sinds vanmorgen heb ik elf nieuwe berichten van de politie gekregen. Ik ben geabonneerd op een speciale WhatsApp-dienst van de politie. Via WhatsApp verstuurt de politie persberichten naar de pers. De ambulancedienst doet dat ook. Vanmorgen was er een ongeluk met een tram. En de politie heeft vanmorgen een wapenvangst gedaan. Laat foto zien van een stapel geweren. Het is ongelooflijk wat ze steeds weer allemaal vinden. Een paar keer per week vinden ze dit soort wapens, vooral aan Palestijnse kant.

V: Wat zegt dat?

A: Dat die wapens op een gegeven moment gebruikt zouden kunnen worden bij terreuraanslagen. Deze wapens kunnen ze niet gebruiken, maar je weet niet wat ze niet ontdekken. Ik sta er steeds weer versteld van hoeveel ze wel ontdekken.

V: Maar als er aan die kant meer gevonden wordt, leeft daar dan meer haat?

A: Dat is lastig te zeggen. Het kunnen ook wapens zijn die ze willen gebruiken voor misdaden. Of voor de handel. Maar goed, het feit dat ze er zijn, betekent dat ze bij een aanslag gebruikt zouden kunnen worden.

V: Als journalist loop je na een aanslag op de plek des onheils af. Hoe ga je er als mens mee om?

A: Iedereen wordt erdoor geraakt. Iedereen, ook al ben je er niet bij en gebeurt het in een andere stad. Al zou het de hele tijd gebeuren in Tel Aviv en Haifa, dan toch zouden de mensen in Jeruzalem er ook last van krijgen. Je kunt concentratieproblemen krijgen en nachtmerries krijgen. Je kunt bang zijn voor bepaalde geluiden. Dat gaat ook vanzelf weer weg als het rustig wordt. Wat je kan doen, is wat alle psychologen de hele tijd op de radio zeggen: je moet erover praten met elkaar. En je gevoelens moet je uiten. Dat is de beste manier.

V: Dus dat doe je dan ook?

A: Ja. Wij als christenen hebben ook het gebed. Voor onszelf, maar je kunt ook anderen vragen om voor je te bidden om erover heen te komen. Om je te uiten, om over je ervaringen te praten, dat helpt heel goed.

V: Je woont hier sinds 1983. Wat is de grootste verandering?

A: Politiek gezien is dat toch dat de Westelijke Jordaanoever stapje voor stapje wordt geannexeerd. En dat tweestatenoplossing steeds verder van ons af komt te staan. Je hebt periodes van spanning. Dan ebt het weer af, dan neemt het weer toe. Het zijn golfbewegingen. Dat zal zo blijven.

V: Zijn er dingen die je niet doet om veiligheidsredenen?

A: Nee, eigenlijk niet. Ze zeggen ook nooit: je kunt beter de stad niet ingaan omdat er vandaag een grote kans is op een aanslag. Als ze dat zouden weten, zouden ze de daders arresteren voor die tijd. Dus er is geen reden om weg te blijven.

V: Hoe zie je de toekomst van Israël?

A: Dat is een vraag waar ik zelf ook over zit na te denken. Ik ben er niet zeker van of het allemaal zo goed zal blijven als het nu is. Dat hangt niet alleen samen met wat er hier in het binnenland gebeurt, maar ook wat er in de internationale context gebeurt. Maar datzelfde gevoel zou ik volgens mij ook hebben in Nederland. Israël, met name Netanyahu, waarschuwt al jaren voor het gevaar van Iran. Maar het zou me niets verwonderen als we eerder problemen krijgen met Rusland. Of tegelijkertijd. En zoals het nu lijkt, ik luister ook veel naar de Amerikaanse radio en tv, kan de Westerse wereld weleens veel problemen gaan krijgen met Poetin. Dat geldt ook voor Nederland. Dat kan dan weer de economie beïnvloeden, en de werkgelegenheid...

Wat ook verontrustend is, is de opkomst van het nationalisme. In de hele wereld. Nederland valt nog mee. Maar in Polen en Oostenrijk is het erger, en ook hier komt het voor. Je hebt twee dingen: gezonde vaderlandsliefde en trots op de nationale identiteit. Patriotisme. Dat is gewoon en gezond. Maar je hebt ook het overdreven nationalisme. De verering van het eigen land. Jezelf veel beter voelen dan andere volken. En een hekel hebben aan minderheden. Dat radicale nationalisme neemt toe. Ook hier. Dat vind ik een verontrustende ontwikkeling. Veel politieke wetenschappers wijzen op het gevaar dat daarin schuilt. En het opkomende antisemitisme, met name in Europa, is ook een bron van zorg hier. Het is geregeld in het nieuws. Dat zijn dan vooral achtergrondartikelen in de kranten. Zelfs de vernieling van dat restaurant in Amsterdam, is hier in het nieuws geweest. Dat is

natuurlijk ook een terecht punt van zorg. Antisemitisme is iets waar de wereld nooit naar terug mag keren. En ook het probleem met de Palestijnen dat onopgelost is, kan op zeker moment verergeren.

Op dit moment klinken er plotseling luide sirenes. Alfred pakt zijn telefoon en kijkt op Twitter. Wat is er aan de hand? We lopen de stoet hulpdiensten achterna. Ondertussen stel ik vragen.

V: Voor mij is dit heel heftig, maar jij blijft rustig.

A: Ja, zeker. Dit soort dingen maak je hier geregeld mee. Pas op hoor, de ambulance passeert. Maar dat het echt zo voor je neus gebeurt, dat is maar een paar keer per jaar. En het hoeft niet altijd iets groots te zijn, hoor. Het kan een relatief kleine aanslag zijn.

V: Maar nu is het een aanslag?

A: Ja, want ik zie dat nu net op Twitter dat het een aanslag is.

Aantekeningen:

Politie en ambulance razen voorbij. Alfred pakt zijn telefoon en begint gelijk te filmen. Zoekt op Twitter op wat er gebeurd is. Ook mensen om ons heen leven door.

V: Iedereen gaat gewoon door? Niemand lijkt hiervan op te kijken.

A: Wat moet je anders? Als je het de eerste keer meemaakt, is het spannend. Als je het tien keer meemaakt, is het anders. Dit kan altijd gebeuren. Het is een rustige periode, maar toch. Het gebeurt geregeld dat er in mijn straat een tas wordt gevonden en dat de Explosieven Opruimingsdienst moet komen om die tas te onderzoeken. Zelden is het echt een bom. De messentrekkerij en het omverrijden van mensen zijn nu grotere problemen. De politie laat weten dat dit ook een aanslag was met een mes. De dader, een Palestijn, is doodgeschoten. Het kan crimineel zijn, maar de toedracht is nu nog onbekend. Ik zag een stuk of tien motors met eerste hulp. In het begin is het niet duidelijk hoeveel mensen er gewond zijn. Dit is veel te veel als er maar één gewonde is. Maar er wordt groot alarm geslagen en dan gaan ze er allemaal op af. In het begin weet je het niet. Alle details zijn nog onbekend.

Bijlage 7 – Transcript interview Marike Veldman

V: Hoe gaat het met je?

A: Het gaat heel goed met me. Na een half jaar ging het al heel goed met me. Ik ben er heel wonderlijk uitgekomen. Ik ben helemaal genezen, zowel lichamelijk als geestelijk. Ik heb geen angsten, niks meer. Vijf maanden na de aanslag ging ik weer met de bus en zat ik op de plaats van de terrorist. Ik was helemaal genezen. Echt door Gods Woord. Ik had diverse teksten opgeschreven en in mijn tas gestopt, want op een gegeven moment moet je weer verder. Je moet verder. Eerst was het zo dat als bus 78 langs kwam, dan keek ik de andere kant op. Op een gegeven moment als ik dan een paniekaanval kreeg, pakte ik die teksten uit mijn tas en las ik ze hardop voor.

V: Welke teksten waren dat?

A: Bijvoorbeeld 2 Thessalonicenzen 3:3. Daar staat dat God trouw is en je zal beschermen, je bewaren. En ik had ook Psalm 121 waarin staat dat Hij je zal behoeden. Van nu aan tot in eeuwigheid. En Psalm 118 waarin staat: ik zal leven en niet sterven en ik zal van de goedheid van de Heer vertellen. Dus ik zei dat steeds als ik een paniekaanval kreeg. En op een gegeven moment was alle angst weg.

V: Heb je psychische hulp gekregen?

A: Ja, ik had een hele goede psychologe. Ze was Joods. Na vier sessies zegt ze: 'Ik vind dat het wel heel erg goed met je gaat, hoe kan dat?' Dus ik zei: 'Geloof je in de kracht van gebed? En in de kracht van Gods Woord?' 'Zeker,' zei ze. Ik ben afgestudeerd op het thema religie en genezing, dus ik geloof absoluut dat het kan. Dus ik zei: 'Zie daar, ik ben het resultaat.' Dus na vier keer zei ze: 'Je hoeft niet meer terug te komen.' Dus op een gegeven moment kwam die bus eraan, bus 78. En ik zei tegen de Heer: 'Oké, ik geloof dat ik genezen ben, dus ik ga in die bus. Ik wilde eerst op de plek zitten waar ik toen ook zat, maar die plek was bezet. Dus toen ben ik daar tegenover gaan zitten, op de plek waar de terrorist zat. Ik voelde helemaal niets. Dus ik stapte uit de bus op de heuvel en zei: 'Nou Heer, I'm fine.'

V: Is vergeving ook onderdeel van je genezing?

A: Ik ben genezen, omdat ik geloof dat er kracht zit in Gods Woord. Maar de terrorist die mij dus aanviel met een mes en op mij instak, die heeft het overleefd. Er zijn drie mensen omgekomen. Eentje is helemaal aan stukken gesneden en twee anderen zijn doodgeschoten door een andere terrorist met een pistool. Ik ben drie keer gebeld door de rechtbank met de vraag of ik wilde

getuigen, maar ik heb gezegd: 'Dat doe ik niet, want ik heb hem vergeven.' Dat heb ik vrij snel gedaan, want dat is het beste. Ook voor mezelf. Maar ook omdat God mij heeft vergeven en Hij het van mij vroeg. Voor mijn kinderen was dat heel moeilijk. Maar vergeven is niet hetzelfde als verzoening. Ik zei ook tegen de medewerker van de rechtbank dat ik niet weer met hem geconfronteerd wilde worden. Hij heeft uiteindelijk drie keer levenslang gekregen en dat is ook terecht. Het is evil wat hij heeft gedaan.

In de krant las ik een reactie van iemand anders die in de bus had gezeten en die durfde nooit meer in de bus. Dat vond ik zo erg. Want dat hoeft niet. Je bent dan eigenlijk gewoon een gevangene. Ik wilde haar graag ontmoeten, ze was Joods, zodat ik kon vertellen, hoe de Bijbelverzen mij geholpen hadden. De meeste verzen die ik citeerde, kwamen uit de Tenach, het Oude Testament. Maar ik heb haar nooit ontmoet.

V: Je zegt dat je kinderen het heel moeilijk vonden dat je de dader vergaf. Waarom?

A: Mijn kinderen vonden het heel moeilijk om te vergeven. Mijn pleegkinderen zijn allemaal Arabisch. Dus een van hen stond aan mijn bed en vroeg: 'Mama, haat je ons nou?' Daar was ik zo van onder de indruk. Natuurlijk haat ik ze niet. Ik haat de Arabieren niet. Ik heb een roeping voor de Arabieren. Toen zei ik ook tegen mijn kinderen: 'Ik heb hem ook vergeven.' Ze snapten niet dat ik iemand kon vergeven die mij wilde vermoorden. Maar ik denk ook dat vergeven een keuze is. Wil je iemand vergeven? Ik heb de keuze gemaakt om die terrorist te vergeven. Verder laat ik het over aan God. En God heeft zijn leven gespaard. Hij lag in het ziekenhuis zelfs op dezelfde afdeling, want hij was uiteindelijk neergeschoten door de politie.

V: Was het de eerste keer dat vergeving zo tastbaar werd?

A: Ja, dit was iets enorms. Iemand wilde mij doden. Erger kan bijna niet. Maar als je de keuze maakt, helpt God je.

V: Kun je je nog herinneren wat er op de dag van de aanslag is gebeurd?

A: Ik kan me nog herinneren dat ik uit de bus stapte. En ik bloedde nogal. Er was er ook een long ingeklapt, waardoor ik bijna niet kon ademen. Ik was als een wonder uit die bus gekomen, want alle deuren waren dicht. Alleen de deur waarbij ik zat, was opengesloten. Ik weet nog dat ik daar bebloed over straat liep en aan God vroeg of ik niet in elkaar mocht zakken en Hij zei: 'Wat de duivel voor kwaad heeft bedoeld, zal ik omdraaien.' Dat is Gods specialiteit, hè? Hij zegt: 'Alles zal goed komen, ik maak alles goed.' Maar Hij vroeg me ook de terrorist te vergeven. Tijdens de aanval riep ik ook, zodat ik het zelf kon horen: 'O, Heere Jezus. O, Heere Jezus.' En ik denk toch dat dat mijn

redding is geweest.

Maar toen ik uit de bus was gekomen, begon ik te lopen. En eerst kwam er een auto met twee Arabieren langs. Zij vroegen of ze me naar het ziekenhuis mochten brengen, maar dat zag ik niet zitten. Ik dacht: die gaan me vermoorden. En toen kwam er van de rechterkant een heel oude auto, met daarin een man met een keppel op. Daardoor wist ik dus dat het een goed iemand was. Hij vroeg niets. Hij deed zijn shirt uit en zei dat ik het tegen mijn wonden moest duwen. Hij heeft politie en de ambulance gebeld en toen ben ik op een bed de ambulance ingeschoven. De chauffeur reed als een gek en ik vroeg of het rustiger kon, maar hij zei dat het moest omdat ik anders doodging. Dat is nog wat ik weet. Ik heb geprobeerd de man met de keppel nog te traceren, maar dat is niet gelukt. Misschien was het wel een engel?

V: Waarom zat je die dag in de bus?

A: Ik was bij huisarts geweest. Die zomer was ik tijdens een bezoek aan Nederland verschrikkelijk gevallen in het zwembad. Ik had waarschijnlijk een paar breuken in mijn ribben, zei de dokter. Ik stapte na het doktersbezoek in de bus. Ik zag die twee mannen zitten en ik voelde al dat er iets niet klopte. Ik had een akelig gevoel, maar wat doe je daaraan? Ze zagen er onverzorgd uit. Droegen donkere kleren en waren vuil. Ik vertrouwde het niet. Paar honderd meter verder bleek mijn gevoel te kloppen. De man die achteraf een mes bleek te hebben stond als eerste op en ging tegenover me zitten. Op een gegeven moment slaakten beide mannen een kreet en begon de man op me in te hakken. De man met het pistool ging naar achteren. Ik hoorde mensen gillen, echt afschuwelijk. Op een gegeven moment is de deur opengesloten. Ik weet niet wie dat heeft gedaan. De terroristen wilden de bus namelijk kapen. Ik ben zo blij dat ik nog leef.

V: Je zegt dat je een roeping hebt voor de Arabieren. Is dat waarom je destijds in Israël bent komen wonen?

A: In 1975 volgde ik een opleiding voor verpleegkundige. Ik wilde altijd al moeder zijn voor Arabische kinderen. Dat zei ik op de opleiding. Ik wilde naar Libanon, maar daar brak in 1976 oorlog uit. Alle deuren gingen dicht. Tot ik van een kennis een krantje kreeg over Israël. Aan het einde stond: bid voor werkers onder de Arabieren. En toen dacht ik: wauw, dat is het! Ik was enthousiast, deed drie maanden zo'n vooropleiding en toen kwam ik hier.

V: Waarom zijn Arabische kinderen voor jou zo speciaal?

A: Geen idee, ik had het op mijn hart. Het trok mij gewoon. Dat zal God wel op mijn hart hebben gelegd. Voordat ik hier pleegmoeder werd, heb ik een tijdje als verpleegkundige in het ziekenhuis

gewerkt. Ik weet nog dat er op een dag een rabbijn bij chirurgie lag. Het eerste wat hij 's ochtends vroeg, was of hij bloed had gekregen. Dat had hij. En van wie dan, wilde hij weten. Het bleek van een Arabier te zijn. Dat vond hij verschrikkelijk. Toen merkte ik voor het eerst hoe diep die spanning tussen Joden en Arabieren zit. Ik wilde mijn kinderen opvoeden met liefde voor Gods volk. Ze hoefden het allemaal niet met hen eens te zijn, maar ik wilde geen haat en nijd naar Joden toe. Dat is aardig goed gekomen.

V: Wat voor kinderen nam je onder je hoede?

A: De meeste kwamen uit gebroken gezinnen. Ze hadden of alleen een moeder, of enorme problemen. Ik heb ook twee meisjes uit een kindertehuis in mijn gezin opgenomen. Zij kwamen oorspronkelijk uit Beiroet, maar waren Palestijns. Hun vader was overleden en hun moeder was verdwenen. Ze hadden wel familie, maar hun huis – dat in de Joodse wijk stond – was afgepakt. Die dingen gebeuren ook. Ik heb de kinderen geleerd dat God een plan heeft met het Joodse volk, maar ook Arabieren. Er is ze veel onrecht aangedaan. Veel zijn daarom naar het buitenland gegaan. Ze voelden zich hier tweederangsburgers, ze kwamen gewoon niet aan de bak.

V: Kun je een voorbeeld geven van dit soort onrecht?

A: Solliciteren lukte nauwelijks. Een van mijn dochter sprak vier talen vloeiend. Ze had eens een geweldig sollicitatiegesprek en maakte grote kans volgens de directeur. Maar op een gegeven moment hoorde ze niets meer. Na navraag bleek de baan te zijn gegaan naar Russische joden, want die hadden ze meer nodig zeiden ze. Een andere dochter wilde graag stewardess worden. Zij sprak ook heel veel talen. Ze zag er heel Joods uit. Maar toen ze hoorden dat ze niet in het leger had gezeten omdat ze Arabisch is, mocht ze gaan. Dat is keihard. En dat gebeurde ook met mijn jongens. Eentje heeft zijn naam veranderd, omdat hij nergens een kamers kreeg. Met een Westerse naam was het geen probleem. Precies die kinderen wonen nu in het buitenland.

V: Als je zulke dingen meemaakt, lijkt het me moeilijk om geen haat te voelen.

A: Dat is ook zo. Heel moeilijk. Maar met haat bereik je niets. Ze komen ook echt op voor de Palestijnen. En dat begrijp ik.

V: Voelt het alsof het je eigen kinderen zijn?

A: Ja, ze noemen me ook mama. Ik heb twintig kinderen gehad. Met een stuk of twaalf heb ik nu nog contact.

V: Ik kan me voorstellen dat jij dat dan ook doet, wanneer je als moeder ziet dat je kind onrecht wordt aangedaan.

A: Ja, tuurlijk. Daar kom ik ook voor op. Ik begrijp ook veel van hun problemen. Aan de andere kant zie ik ook in de wereld hoe het antisemitisme toeneemt. Dat is ook verschrikkelijk. Dat hebben de Joden niet verdiend. Ik denk dat mijn kinderen soms ook moeten leren te vergeven, maar het is niet gemakkelijk voor ze.

V: Heeft de aanslag die je hebt meegemaakt jouw kijk op het conflict veranderd?

A: Nee, ik heb niet overal een opinie over. Dat hoeft ook niet. Ik bid maar. En die vrede komt er echt niet. Never ever. Niet met twee staten, never. Ik heb er trouwens geen moeite mee dat de Arabieren een eigen staat willen. Ze worden maar niet geaccepteerd, dus daar heb ik geen moeite mee. Maar ik weet gewoon: vrede komt er pas als Jezus hier als Messias gaat regeren. Dat is de enige verzoening die er is. Dat is de enige oplossing voor het probleem hier.

V: Maakt dat je niet moedeloos?

A: Nee, het staat toch in de Bijbel wat er gaat gebeuren? Het is nu veel vijandiger en heftiger dan veertig jaar geleden. Ik woonde eerst op de Olijfberg. Daar liepen Joden gewoon te winkelen. Net als in Ramallah op de markt. Dat kon. Nu mogen ze er van hun eigen overheid niet eens meer komen. Er is heel veel veranderd. Maar moedeloos, nee hoor. Ik vertrouw op Jezus.

Bijlage 8 – Transcript interview Joanne Nihom

V: Sinds wanneer woon je in Israël?

A: Ik ben twaalf jaar geleden in Israël komen wonen. Ik kom uit een Joods, zionistisch gezin uit Nederland. Israël was altijd onderdeel van ons leven. Mijn ouders zijn vanaf dat ik baby was, en nog steeds, tot vandaag, actief met Israël. Zij wonen hier nu ook.

Ik heb hier eigenlijk altijd willen wonen, maar er was altijd iets waardoor dat niet doorging. Twaalf jaar geleden was het dan zover. Ik kom hier al mijn hele leven. En ik dacht dat ik het land goed kende. Maar ik ben hier terecht gekomen, in Noord- Israël, tien minuten van de grens met Libanon. Het Joodse dorp waarin ik woon, wordt omringd door Arabische dorpen. En hier leerde ik een ander Israël kennen.

V: Wat was er dan anders?

A: Israël gaat in media bijna altijd over politiek en oorlog met Arabieren en Palestijnen. Toen ik hier kwam wonen, ontdekte ik dat er eigenlijk gewoon wordt samengeleefd. En dat is eigenlijk op veel plekken in de rest van het land niet anders. Dat vond ik shocking om te ervaren, hoe anders het in de media wordt neergezet. Ik ben nooit echt een politiek dier geweest. Ik denk ook niet links of rechts. Maar ik dacht wel: dit moet de wereld weten. Dit wordt altijd als de brandhaard van de wereld genoemd, het Midden-Oosten. Als je kan laten zien dat we hier met elkaar samenleven, dan zou dat een voorbeeld kunnen zijn voor de rest van de wereld. De vervelende dingen zijn extreem. Het zijn kleine stukjes van een groot geheel. En dat is iets waar ik steeds over schrijf en over vertel. Ik doe mijn boodschappen in Arabische dorpen. Ik heb daar vrienden wonen. Ik loop er in het donker. Ik ben daar opgenomen. Bruiloften, partijen: overal zit ik bij. Het zijn hele aardige, gastvrije, vriendelijke mensen.

V: Op welke manieren zie je dat samenleven nog meer?

A: Waar ik, doordat ik zelf journalist ben en ook schrijf, achter kwam, is dat er ongelooflijk veel samenwerkingsverbanden zijn. Niet op politiek gebied, maar wel op medisch, muzikaal, culinair en fotografisch vlak, om maar wat te noemen. Als je naar een ziekenhuis gaat, loopt iedereen door elkaar. Er zijn ook gemengde scholen hier. Ik word er intens verdrietig van dat dat niet meer in de media komt.

Ik vind het te ver gaan om te zeggen dat politici de oorlog in stand houden, maar soms denk ik dat weleens. Als je elkaar respecteert, kom je toch zo tot een oplossing? Dan word ik weleens naïef genoemd, maar dat vind ik niet zo leuk. De oorlog wordt in stand gehouden op politiek niveau, en op

het niveau van de mensen is vrede. En omdat er zo gefocust wordt op aanslagen, lijkt het alsof alles hier misgaat. Maar het zijn kleine stukjes. Er is geen groot nieuws als ik vrij in een Arabisch dorp rondloop. Er wordt altijd gefocust op de nare dingen. Ik vind het een cadeau dat ik Arabische vriendschappen mag sluiten. Daar word ik bijna emotioneel van. Want het is een rijkdom dat ik daarover kan schrijven, zodat mensen ik mensen daarmee kan laten kennismaken. Dat vind ik bijzonder in deze vreselijke wereld.

V: Toch woon je in een onstabiele regio. Wat doet dat met je?

A: Dat is ook waar mensen, Nederlanders, altijd over beginnen als ze horen dat ik in Israël woon. Wat eng! Is het niet gevaarlijk? Ik heb meerdere vrienden die eerst niet durfden te komen. Ik nodig je toch niet uit als het gevaarlijk is? En dan komen ze hier, en dan zien ze dat het anders is, en niet eng. En dat ik met iedereen praat. Ik kan moeilijk de hele wereld hier naartoe brengen, maar als dat kon, zou ik het doen.

V: Denk je dat het voor jou makkelijker is, omdat je hier nog niet je hele leven woont?

A: Ja. Toen ik hier twaalf jaar geleden kwam, had ik nog nooit een oorlog meegemaakt. Ik ben hier in december gekomen, en in juni brak de Tweede Libanonoorlog uit en zat ik een paar weken in een schuilkelder. Ik heb vrienden van wie de kinderen zijn omgekomen. Ik heb niet van dichtbij oorlog na oorlog meegemaakt en ik heb niet in het leger gezeten. Negentig procent van de mensen hier, misschien wel meer, hebben heel veel oorlogen meegemaakt. Hun kinderen moeten in het leger, raken gewond, sneuvelen. Ze hebben rugzakken van hier tot Tokio. Zij zijn niet goed in staat op een andere manier naar het conflict te kijken. Wat te begrijpen is. Dat zal misschien nog wel generaties duren.

V: Wat drijft jou als journalist?

A: Door erover te schrijven, probeer ik de verbinding te zoeken. Wie er ook bij mij op bezoek komt, neem ik mee naar Arabische dorpen. En ik schrijf twee keer per week een blog voor Christenen voor Israël. Daarin probeer ik het zoveel mogelijk over verbinding te hebben. En ik zou er ongelooflijk graag een boek over schrijven. Niet vol met verhalen, maar met kleine stukjes van mensen die met allerlei verschillende initiatieven, op verschillende niveaus werken aan die verbinding. Op die manier hoop ik het te verspreiden.

V: Je hebt al een boek geschreven, maar dan met toeristische tips. Wat is dat voor boek?

A: Israël staat bijna alleen bekend om politiek en religie, terwijl het een ongelooflijk hip, mooi, leuk

land is met veel leuke plekken. Daarom heb ik dit boek geschreven, om het andere Israël te laten zien. Het zijn trouwens niet alleen toeristische plekken. Er staan ook Arabische of gemengde hotspots in. Zo wil ik laten zien wat Israël ook is.

V: Wat is jouw favoriete plek?

A: Dat kan ik niet zeggen. Dat zijn er te veel.

V: Hoe oud ben je?

A: 60 jaar.

Oorlog op politiek niveau, vrede op menselijk niveau

IN MEI VIERT ISRAËL HAAR ZEVENTIGJARIG BESTAAN. DE EO STAAT DAAR OP VERSCHILLENDE MANIEREN BIJ STIL (EO.NL/ISRAEL70). SPECIAAL VOOR EVA ZOCHT VISIE-REDACTEUR FEMKE TAALE EEN EVA-VROUW IN ISRAËL. ZE ONTMOETTE: JOANNE NIHOM (60), JOURNALISTE IN ISRAËL.

"Vaak wordt mij gevraagd of het niet eng of gevaarlijk is om in Israël te wonen? Mijn antwoord is stevast 'nee'. Ik verhuisde twaalf jaar geleden naar het land van mijn dromen en ontdekte een heel ander Israël. In de media gaat het altijd over politiek en oorlog. In de praktijk leven we in vrede samen. Ik ben opgegroeid in een Joods, zionistisch gezin. Israël was thuis altijd onderdeel van ons leven. Ik was vaak in Israël geweest en dacht het land te kennen. Pas toen ik hier kwam wonen, ontdekte ik dat Joden en Arabieren 'gewoon' met elkaar samenleven, net als op veel andere plekken in het land. Ik vind dat de wereld dit moet weten.

Israël wordt in de media neergezet als een van de brandhaarden in het Midden-Oosten. Maar de vervelende dingen die gebeuren, zijn extreme voorvallen. Kleine stukjes uit een groot verhaal. En het grote verhaal is volgens mij dat de meeste mensen hier met elkaar samenleven. Er zijn hier in de buurt gemengde scholen en in ziekenhuizen loopt iedereen door elkaar. Ik doe mijn boodschappen in de Arabische dorpen en kan veilig in het donker over straat. In mijn ogen is er op politiek niveau oorlog,

maar op menselijk niveau vrede. Al moet ik daarbij wel de kanttekening maken dat ik, anders dan de meeste mensen hier, niet oorlog na oorlog heb meegemaakt en niet in het leger heb gezeten. In die zin heb ik makkelijk praten. Ik heb vrienden van wie kinderen zijn omgekomen. Ik begrijp dat zij niet goed in staat zijn op een andere manier naar de situatie te kijken. Dat zal misschien nog generaties duren.

Tot die tijd probeer ik mijn bijdrage te leveren door over bijzondere samenwerkingen te schrijven. Zo interviewde ik laatst een Joodse en een Arabische man, die samen een ijsfabriek en -winkels hebben opgericht. Ik vind het een rijkdom dat ik daar als journalist over kan schrijven. Net zoals het een cadeau is dat ik vriendschappen mag sluiten met Arabische vrouwen. Alleen al het hardop uitspreken van deze zin maakt me emotioneel. Deze verhalen horen óók bij Israël, en dat moet iedereen weten."

Joanne Nihom schreef het boek *Hotspots Israël*. Deze reisgids laat zien dat Israël niet alleen een politiek of Bijbels land is, maar ook een mooi land vol hippe plekken, hotspotsisrael.com

Bijlage 10 – De Meesterproef